

58 заседание

Срѣда, 17 мартъ 1926 година

(Открито отъ председателя А. Ц. Цанковъ, въ 16 ч. 30 м.)

Председателятъ: (Звъни) Има нужното число народни представители.

Обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието сж отсъствуваха следните народни представители: Алиевъ Афузъ Садъкъ, Ангеловъ Иванъ, Атанасовъ Никола, Беровъ д-ръ Добри, Бозвелиевъ Константинъ, Братановъ Цочо, Бъкловъ Петъръ, Велиновъ Тончо, Вълчевъ Ангелъ, Ганевъ Венелинъ, Гургутски Рангелъ, Давидовъ д-ръ Хаймъ Исаковъ, Дановъ Григоръ, Димитровъ Стойко, Думановъ Тончо, Ивановъ Пани, Кожухаровъ Тодоръ, Косовски Георги, Кънчевъ Кънчо, Къорчевъ Димо, Мангъровъ Димитъръ, Мариновъ Владиславъ, Милковски Александъръ, Минковъ Миланъ, Миновъ Петъръ, Мирски Христо, Найденовъ Петко, Николовъ Вълчо, Пенчевъ д-ръ Петко, Петрини Николай, Петровичъ Петъръ, Петровъ Койчо, Пехливановъ Костадинъ Колевъ, Поповъ Георги, Продановъ Господинъ, Силяновъ Христо, Славовъ Крумъ, Станковъ Ангелъ, Тодоровъ Илия, Хаджиевъ Никола, Христовъ Александъръ, Цвѣтановъ Донко, Чолаковъ Стефанъ, Шерифовъ Ахмедъ Фазълъ и Яневъ Димитъръ)

Бюрото на Камарата е разрешило отпущъ на следните г. г. народни представители:

На г. Иванъ Петровъ — 1 день;

На г. Цочо Братановъ — 3 дни;

На г. Владимиръ Начевъ — 1 день;

На г. Стефанъ Бояджиевъ — 1 день;

На г. Михо Марковъ — 1 день;

На г. Тончо Велиновъ — 3 дни;

На г. Пани Ивановъ — 3 дни;

На г. Иванъ Ангеловъ — 2 дни;

На г. д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ — 3 дни;

На г. Димитъръ Мангъровъ — 1 день;

На г. Александъръ Милковски — 1 день и

На г. Петъръ Миновъ — 2 дни.

Въ бюрото на Камарата е постъпило предложение, подписано отъ нужното число народни представители, да се отпусне на запасния генералъ Данаилъ Николаевъ отъ гр. София народна пенсия. (Вж. прил. Т. I, № 97)

Това предложение ще бъде раздадено на г. г. народните представители по реда си.

Пристъпваме къмъ първата точка отъ дневния редъ: първо четене законопроекта за бюджета на държавата за 1926/1927 финансова година — продължение разискванията.

Има думата народниятъ представителъ г. Георги Данаиловъ.

Г. Данаиловъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Явявайки се предъ васъ, азъ ще искамъ да държа смѣтка за това, което се говори, както отъ страна на г. финансовия министъръ, така сжко и отъ страна на опозицията, която критикуваше бюджета, който разглеждаме. Дълга, обаче, още отсега да забележа, че азъ ще искамъ да се спира на бюджета както отъ финансово-стопанско гледище, тъй сжко и отъ широко културно-стопанско гледище. Ползвайки се отъ положението на членъ отъ управляющата партия, азъ би трѣбвало да оставя опозицията да критикува, да се плете въ калчищата на дефицититъ на нашия държавенъ бюджетъ, и държейки смѣтка за отговорността си, да се спира само върху онѣзи въпроси, които засѣгатъ, споредъ менъ, повяжната страна на нашия държавенъ бюджетъ, която азъ на нѣколко пъти тукъ наричамъ обществена и стопанско-културна. Но много отъ г. г. говорившите преди мене ме насочиха на мисълта, че трѣбва да засегна държавно-стопанската страна, равномѣтката на бюджета за 1926/1927 финансова година, особено въ онѣзи пунктове, които представителитъ на опозицията имаха случай да изтъкнатъ тукъ.

Първиятъ въпросъ, който трѣбва да ни занимава и който азъ си поставямъ, е: какво представя бюджетътъ за 1926/1927 г. Бюджетътъ за 1926/1927 г. е третиятъ бюджетъ презъ управлението на днешната болшинства и на днешната Камара, третиятъ бюджетъ следъ 9 юний. Този бюджетъ е въ връзка съ всички преходни моменти, които сж съдействували за неговото образуване и явяването му въ днешната форма.

Г. г. народни представители! Следъ войната, като опозиционеръ, азъ съмъ ималъ случай да изтъкна тукъ предъ народното представителство, че следъ катастрофата, която ни постигна, за насъ нѣма по-трудна задача отъ уреждането на държавния бюджетъ, защото само съ урегулирането на държавния бюджетъ ще може да се внесе една успокоителна струя въ останалитъ области на народния животъ. Още тогава, когато бѣше министъръ на финанситъ г. Турлаковъ, азъ съмъ изтъквалъ, колко трудно е положението на финансовия министъръ, и съмъ предсказвалъ — може-би не съмъ билъ правъ — че отъ 1918 г. насамъ нашитъ политически борби ще бждатъ все около финансовия министъръ и неговото мѣсто, разбира се, ако борбитъ биха се развивали правилно.

Следъ войната ние имаме два факта въ нашия държавенъ животъ. Първиятъ фактъ е, че монетата ни, която урегулирва всички стопански отношения въ страната, а така сжко вземанията и даванията на държавата, се разстрои и продължава да бжде разстроена и до днесъ. Вториятъ фактъ е нарасналитъ държавни нужди следъ войната. Тия два факта: покварването на нашата монета и нарасналитъ държавни нужди, по моето разбиране, отъ 1918 г. насамъ трѣбваше да бждатъ центърътъ, около който трѣбваше да се движи цѣлния нашъ държавенъ животъ. Понеже затрудненията въ едно или друго отношение бѣха по-големи или по-малки и поставяха финансовия министъръ въ затруднено положение, то отъ тукъ произтича и кризата въ нашия политически животъ. Бившиятъ финансовъ министъръ г. Турлаковъ, трѣбва да признае, си даде голѣмъ трудъ всрѣдъ хаоса, въ който остана нашето държавно стопанство следъ войната, да може да налучка, да покаже онѣзи главни точки, около които трѣбваше да се спре държавното ни стопанство най-напредъ, и отъ тукъ да се захване неговото стабилизиране и затвърдяване. Но г. Турлаковъ не можа да успѣе. Следъ като въ 1921 г., 1922 г. и особено въ началото на 1923 г. се опита да създаде единъ установенъ бюджетъ, остави държавата на 9 юний безъ всѣкаквъ бюджетъ. Не ще съмнение, положението бѣше трудно. Отъ 9 юний насамъ трѣбваше да се работи, за да се опредѣли отново всѣка една нужда, важна въ живота на държавата, и споредъ туй да се опредѣлятъ държавнитъ разходи, а съответно съ туй и държавнитъ приходи. Изобщо, трѣбваше да се балансира държавниятъ бюджетъ, споредъ състоянието на държавното стопанство въ дадения моментъ. И каквото щемъ да говоримъ, както и да критикуваме, следъ 9 юний се положила много усилия отъ всички страни, за да може да се получи въ държавното стопанство единъ по-добъръ редъ и неговитъ поне външни, формални страни да могатъ да се закрепятъ, да се тури съ други думи основата на единъ новъ, по-правиленъ бюджетъ. Азъ не току тъй апострофирахъ моя добъръ приятелъ г. професоръ Петко Стояновъ, когато той критикуваше бюджета: „Г. Стояновъ, Вие бѣхте преди двѣ години и 4 месеци председателъ на бюджетарната комисия“. Г. Петко Стояновъ, който днесъ е въ редоветъ на опозицията, работи много искрено за стабилизирането на бюджета и за даване на една правилна форма на нашето държавно стопанство. Бюджетътъ за 1924/1925 г. е до известна степенъ негово дѣло, а бюджетътъ за

1925/1926 г., въ който сж вложени много нови елементи, е вече единъ установенъ и нормаленъ бюджетъ. Затова бюджетътъ пъкъ за 1926/1927 г. се явява при още по-благоприятни условия. Тръбва да си призная, обаче, че азъ не се боя отъ критиката на опозицията, а я желая, защото тя е необходима, защото иначе не бихме имали правиленъ погледъ върху държавно-стопанския животъ. Но когато критиката се прави тукъ, трѣбва да се държи смѣтка за събитията и на първо мѣсто трѣбва да се помни, че бюджетопроектътъ, който днесъ разглеждаме, е до известна степенъ въ онай форма, въ която бѣ изнесенъ още презъ 1924/1925 г. отъ бюджетарната комисиия, която е била председателствувана отъ представителъ на опозицията, г. Петко Стояновъ. А отъ тогава насамъ, по моето разбиране, тъй сложениятъ отъ него бюджетъ, направи значителенъ прогресъ. И менъ нѣма да ми бѣде мъчно да установя тукъ, предъ г. г. народнитѣ представители, че днешниятъ бюджетъ е по-ясенъ, по-точенъ въ смисълъ на съотношението между приходитѣ и разходитѣ му.

По форма днешниятъ бюджетъ е по-съвършенъ и изразява по-правилно живота на държавата отъ войната насамъ, отколкото предходнитѣ бюджети за 1919, 1920, 1921, 1922 години. Ние виждаме въ него, безспорно, по-голъмо, по-здраво стабилизиране на приходитѣ по отношение на миналитѣ години, а сжщо така и едно по-добро и по-пълно категоризиране на разходитѣ.

Преди всичко бюджетътъ се гради на неговитѣ ресурси — данъцитѣ. Азъ не искамъ да се спирамъ върху цифритѣ, тѣ сж предъ васъ, но ако бихте желали да погледнете върху тѣхъ, вие ще видите, че въ годинитѣ отъ войната насамъ имаме въ постѣпленията отъ данъцитѣ, които сж реалниятъ източникъ на държавния бюджетъ, не само едно засилване, но и едно стабилизиране. Въ 1921/1922 г. отъ прѣки данъци сме имали приходи 378 милиона лева, а въ 1925/1926 г. до м. февруарий сме имали отъ прѣки данъци 890 милиона лева. Косвенитѣ данъци презъ 1921/1922 г. сж били единъ милиардъ, а сега сж 2 милиарда и 900 милиона лева. Нѣма да се спирамъ на други приходи пера. Ако бихъ ималъ повече свободно време, азъ бихъ могълъ да ви докажа какъ отъ година на година имаме действително едно уголъмяване и едно стабилизиране на приходитѣ. Ние нѣмаме връщане назадъ въ приходитѣ нито по едно перо, което е много важно. Напротивъ въ приходитѣ на нашия бюджетъ имаме едно степенно засилване, систематично покачване, което, не ще съмнение, е едно отъ първитѣ условия за създаването на правиленъ бюджетъ на държавата.

И така азъ бихъ заключилъ, че ресурситѣ на нашия държавенъ бюджетъ отъ прѣки и косвени данъци, както и отъ другитѣ приходи пера, сж стабилизираны.

За това стабилизиране се поработи много презъ последнитѣ години. Ако размърятъ на косвенитѣ данъци остана почти сжщиятъ, какъвто бѣше до 9 юний, ние преобразихме прѣжитѣ данъци. По прѣжитѣ данъци се появи споръ между насъ, ние не бѣхме съ еднакво разбиране отъ всички групи. Нѣкои смѣтатъ, че общоподоходниятъ данъкъ, който се създаде отъ бившия министъръ Турлаковъ, респективно отъ д-ръ Даневъ—Турлаковъ, е единъ по-прогресивенъ, по-справедливъ данъкъ. Други пъкъ смѣтатъ — и азъ съмъ между тѣхъ — че макаръ общоподоходниятъ данъкъ да е единъ по-висшъ данъкъ, той не съответства на стопанското състояние на нашата страна, защото подоходенъ данъкъ може да има тамъ, дето има доходъ въ обществена смисълъ на думата, както казваме днесъ ние, икономиститѣ; дето въ дохода участвува всѣки единъ отъ жителитѣ на страната, безъ да може да опредѣли докъде се простира неговото творчество; дето работникътъ може да ви заяви съ пълно право: въ този доходъ азъ имамъ своята частъ по-голъма, отколкото вие предполагате. Тамъ, където общественитѣ характеръ на стопанството е проникналъ дълбоко, поради стопанската диференциация отъ една страна, поради свързането на различни обществени групи отъ друга страна, тъй че изработениятъ продуктъ се явява като резултатъ отъ труда на пълното общество, а не като резултатъ отъ труда на собственика му — капиталистъ или другъ — тамъ може данъкътъ върху дохода да е по-справедливъ данъкъ и трѣбва да се предпочете предъ всички други данъци. Но тамъ, където 760.000 стопанства, грамадното мнозинство, гледатъ на своя доходъ като на индивидуаленъ, където всѣки селянинъ смѣта, че житото, което е придобилъ, е лично негово, а край него имаме занаятчиата и много слабиятъ индустриалецъ, който още се мия и лута отъ една въ друга форма и не е опредѣлилъ чисто капитали-

стическата форма на своята стопанска организация, тамъ ние не можемъ съ смѣлостъ да приложимъ общоподоходния данъкъ или този данъкъ върху дохода, който бѣше изработенъ отъ бившия министъръ на финанситѣ г. Турлаковъ съ съдействието на много добри финансисты, като г. Сакаровъ, г. Петко Стояновъ и други. И затова азъ поддържамъ, че още е далечъ моментътъ, когато ние ще можемъ да приложимъ у насъ подоходния данъкъ. И днесъ ние ще стоимъ на базата на реалнитѣ данъци, на онава, което се вижда, защото сме при формата на индивидуалното стопанство, нѣмаме чисто обществената форма на стопанството, защото голѣма частъ отъ стопанскитѣ организации у насъ сж въ форма на собично стопанство, което се грижи само за своитѣ нужди и е принудено да отдѣля само известна частъ отъ своитѣ доходи за държавата. У насъ дрехитѣ, които носи мъжътъ въ село сж резултатъ на ржката на неговата жена и на неговата дъщеря. Той не отива да ги купува на пазара; дрехитѣ за него не сж единъ общественъ продуктъ, а чисто домашенъ индивидуаленъ. Но, най-главно, дето има концентрирани голѣми доходи у единъ ржкъ, тамъ има подоходенъ данъкъ. Нѣма да се спирамъ въ теоретизирани по този въпросъ. Азъ мисля, че когато действахме, за да поправимъ общоподоходния данъкъ и да се повърнемъ малко назадъ, особено за селското стопанство, къмъ данъка върху земята, ние сме действували много правилно и единъ денъ ще бждемъ оправдани. Че сме действували правилно показватъ резултатитѣ на постѣпленията отъ прѣжитѣ данъци. Не казвамъ, че това, което сме направили, е съвършено. На първо време бѣхме принудени поземелния данъкъ да го обложимъ по старитѣ облагателни списъци, което не е съвсемъ справедливо. Въ всѣки случай туй, което направихме, е по-добро, отколкото онуй, което имаме до този моментъ. Нѣма защо да говоря за подоходния данъкъ по отношение на другитѣ стопански съсловия, дето, макаръ запазенъ, трѣбваше да се измѣни. Азъ може-би непозволено, но съзнателно запрѣхъ г. Петко Стояновъ и му казахъ: щомъ Вие смѣтате, че нашата финансова администрация е много ниско-културна, тогазъ ще се съгласите, че не е способна да издържи единъ високо културенъ данъкъ, като подоходния. И затова наистина днесъ при действието на подоходния данъкъ се получи невъобразяемото положение, щото финансовата администрация да опредѣля доходитѣ. Миналата година показахъ на нѣкои села отъ Борисовградско, дето изучавахъ какъ е прилаганъ подоходниятъ данъкъ, и констатирахъ, че всички доходи, които селянитѣ сж показали, сж преобразени отъ финансовото управление и сж направени два-три пѣти по-голъми, отколкото сж показали въ декларациитѣ. А това значи, че декларациитѣ сж негодни и цѣлата система трѣбва да падне. Естествено е, че промѣната, която стана въ подоходния данъкъ, ако не е прогресъ, не е регресъ; въ всѣки случай запазваме едно положение, което стабилизира повече приходитѣ на държавата и дава основание да чакаме отъ тѣхъ нѣщо повече. Ще има време и за чисто подоходния данъкъ.

Обръщайки се къмъ разходната частъ на нашия бюджетъ отъ 9 юний насамъ, азъ трѣбва да спра най-напредъ вниманието ви върху онуй название, което твърде несполучливо се даде отъ бившия финансовъ министъръ на нашия бюджетъ, а именно, че той е консомативенъ бюджетъ. Смисълътъ на думата „консомативенъ“ е широкъ и мъчно може да се опредѣли, какво представлява отъ себе си „консомативенъ“ бюджетъ. Всѣки единъ бюджетъ има своя консомативна страна. Всѣки единъ бюджетъ, може да се каже, изцѣло е консомативенъ. Нашиятъ държавенъ бюджетъ е преди всичко бюджетъ за текущитѣ държавни нужди, за нуждитѣ на администрацията, за нуждитѣ на полицията, за нуждитѣ на правосъдието, съ които е свързанъ държавниятъ животъ на страната. Холцендорфъ смѣта, че воденето на текущитѣ дѣла тъкмо е частъ отъ държавната политика. Но държавната политика не се изразява само въ водене текущитѣ дѣла, тя се изразява и въ творчество. Значи въ бюджета трѣбва да има разходи, които да говорятъ за творчество въ държавния животъ. Какво представлява нашиятъ бюджетъ по отношение на текущитѣ държавни нужди и творчеството въ държавния животъ? Въ своитѣ изучавания азъ съмъ констатиранъ, че за текущитѣ държавни нужди, за туй, което се нарича текущо държавно управление, отъ 9 юний насамъ ние имаме единъ разходъ постоянни, тогазъ когато за държавното творчество разходитѣ сж се увеличили. Увеличили сж се разходитѣ за просвѣтата, която даваме на младото поколение, въ което се кондензира духовниятъ

капиталът на нацията. Въ последните свои преподавания въ Университета, като не отказвам голѣмото значение на материялния капитал, който гради културата на народитѣ, азъ обръщамъ вниманието на студентитѣ все повече и повече върху духовния капиталъ. Духовниятъ капиталъ, това е младото поколение, въ което се кристализиратъ материялнитѣ разности на нацията, което поглъща по-голѣмата частъ отъ материялнитѣ запаси на нацията, и което носи въ себе си зародиша и силата на едно бъдеще развитие, условия за единъ бъдещъ прогресъ. Ако се вгледате въ дифритѣ на бюджета, ще се убедите заедно съ мене, че разходитѣ за духовния капиталъ растатъ. Достатъчно е да се вгледате въ бюджета на Университета и ще видите колко пъти сж отскочили разходитѣ за нацията университетъ, който изразява въ най-висша степенъ образованието на младото поколение.

Но държавното творчество се изразява и въ много други направления — напр. въ създаването условия за хигиениченъ животъ — които подпомагатъ стопански животъ и усилятъ здравето на народа и по таквъ начинъ запазватъ още духовенъ капиталъ, за който гокущо говорихъ. Азъ бихъ могълъ да обърна вниманието ви върху това, което въ последно време се направи, напр. по отношение водоснабдяването на селата, защото то е единъ моментъ, върху който трѣбва да обърнемъ особено внимание.

По отношение постройката на водопроводи, къмъ които всѣкога трѣбва да бъде съсредоточено вниманието на държавното управление, защото тѣ на първо мѣсто ще дадатъ условия за хигиениченъ животъ на селото — едно време, помня, когато г. Малиновъ управляваше, създадохме една особена форма на водоснабдяване, на кооперативни начала, което бѣ единъ прогресъ въ сравнение съ миналото — и чрезъ това действително има направена една голѣма стѣпка напредъ. Отъ 9 юний обаче се работи въ това отношение доста енергично. Досега сж започнати и завършени каптажи въ 235 села; започнати и завършени водопроводи въ 56 села — това сж водопроводи все съ манесманови, стоманени водопроводни трѣби; намиратъ се въ постройка въ 13; поправка на стари и направа на нови въ 196 села; направа на специални кладенци въ 18 села. Въ източна България, където водата е по-малко, сж проучени и приготвени проекти за водоснабдяване на 378 села. Бихъ могълъ да ви изброя още много такива цифри, които биха могли да ви дадатъ една по-пълна картина, но за сега ще ми позволите да се спра само на следнитѣ нѣколко цифри. Презъ 1923 г. сж доставени за селата 147 хиляди погонни метра желѣзни трѣби на стойностъ 21 милиона лева; презъ 1924 г. — 92 хиляди погонни метра за 8 милиона лева; презъ 1925 г. — 116 хиляди погонни метра за 15 милиона лева; сега пристига доставката на 140 хиляди погонни метра на стойностъ 32 милиона лева, които ще се раздадатъ на 80 нови общини.

И така, за нѣколко стотици отъ нашитѣ общини презъ периода на тия бюджетни упражнения, които споредъ менъ сж все едно, и сж व्यплотени и кристализирани въ бюджета за 1926/27 г., ние имаме едно израстване на хигиеничнитѣ условия, на духовния капиталъ въ живота на нашия народъ.

Тѣй сжщо бихъ могълъ да обърна вниманието ви, но не искамъ да ви изморявамъ, и върху пѣтицата, за които пѣкои иронично казватъ, че „се копае тукъ-тамъ за желѣзница“. По туй „копане тукъ-тамъ“ изразява най-добре нуждата на момента, инстинкта на самия народъ, който иска непремѣнно край селото му да мине желѣзница, или да се свърже най-малко съ единъ мостъ презъ рѣката, която го дѣли и спира неговия животъ презъ зимата. И това е единъ материяленъ прогресъ, една творческа работа на държавния бюджетъ, защото никога досега въ България не се е правило това, което се прави презъ последнитѣ три години: пѣтица, водоснабдявания, желѣзници да се правятъ съ срѣдства отъ редовния бюджетъ.

Азъ чухъ тукъ по този поводъ да се подхвърля една насмѣшка отъ единъ доста сериозенъ ораторъ, обаче недейте забравя, че този фондъ, който министъръ Маджаровъ създаде, за постройка на желѣзници, единъ денъ ще играе голѣма роль и ще ни избави отъ много и много беди — да търсимъ заеми за постройка на нови пѣтица. Този фондъ сега е малъкъ, той може да предизвиква насмѣшка, но азъ съмъ убеденъ, че единъ денъ ние всички ще се възхищаваме отъ него. И това е една стѣпка

напредъ въ развитието на творчеството чрезъ нашия бюджетъ.

Р. Маджаровъ (д. сг): Въ този фондъ вече сж събрани надъ 100 милиона.

Г. Данаиловъ (д. сг): Азъ не искамъ да се спирамъ на цифрата; времето не ми позволява да се спирамъ по-дробно на всѣки цифри.

Независимо отъ това, изтеклитѣ бюджетни следъ 9 юний застѣкватъ и друга една страна — социалната страна — въ една много по-особена, бихъ казалъ, по напредничавата форма, отколкото това бѣше до 9 юний 1923 г. Войната г. г. народни представители, създаде много бедствия. Не трѣбва да признаемъ всинца, че отъ тия бедствия, които засегнаха пѣлия народъ, най-много бѣше засегнато чиновничеството, държавното служителство. Трѣбва да признаемъ всички това, за да можемъ да намѣримъ и по-лесно цѣпа на злото, което ни постигна.

За чиновничеството отъ 9 юний пасамъ се прояви една голѣма грижа отъ управлението, независимо отъ туй, че изведнажъ се отпуснаха 800 милиона лева за повишение на чиновническиятъ заплати, което безспорно е една тежестъ за бюджета, но затуй пъкъ се създадоха по-благоприятни условия за живота на българския чиновникъ. Азъ ще приведа нѣколко цифри, за да не се каже, че съмъ голословенъ.

Мировиятъ съдия отъ 1921 г. до 1923 г. получаваше 1050 л. месечно, безъ разнитѣ други добавъчни възнаграждения за семейно положение и пр.: презъ 1923/24 г. къмъ тази заплата се прибавятъ 350 л., презъ 1924/1925 г. се прибавятъ още 300 л. и на 1925/1926 г. заплатата му стана 1700 л. По таквъ начинъ, заплатата на мировия съдия се увеличи почти двойно. На единъ прокуроръ при окръженъ съдъ — съ едно отдѣление, съ две отдѣления, или съ три отдѣления отъ 1600 л. до 1900 л. въ 1921 г., днесъ заплатата му варира отъ 2.600 л. до 3.300 л. Нѣдинъ членъ на апелативенъ съдъ отъ 2.000 л. заплатата му е увеличена на 3.800 л.; на председателя на апелативенъ съдъ отъ 2.500 л., заплатата му стига днесъ до 4.000 л., на председателя на Върховния касационенъ съдъ, който въ 1921 г. получаваше 3.000 л. месечна заплата, въ 1924 г. заплатата му стана 5.000 л., а въ 1925 г., както знаете, му се даде 9.000 л.

На професоритѣ въ Университета заплатитѣ се увеличиха повече отъ двойно. И въ заплатитѣ на другитѣ чиновници, за които имамъ цифри, тѣй сжщо стана едно повишение. Да вземемъ напр. заплатата на служителитѣ по военното ведомство. Докато единъ капитанъ въ 1921 г. е получавалъ 780 л. основна заплата, а съ добавкитѣ 1420 л., въ 1925/1926 г. единъ капитанъ получава 3.400 л.; докато единъ подполковникъ е получавалъ 1.080 л. основна заплата, а съ прибавкитѣ всичко 1.776 л., днесъ единъ подполковникъ получава 6.305 л.; докато единъ полковникъ — отъ различнитѣ стадии, да вземемъ най-високия чинъ споредъ заплатата — по-рано е получавалъ заплата 2.000 л. или съ добавкитѣ всичко 2.800 л., сега единъ полковникъ отъ III категория получава 10.560 л.

Г. Пенчевъ (с. д): Много сж.

Г. Данаиловъ (д. сг): Имамъ сведения и за заплатитѣ на учителитѣ, и за други нѣкои чиновници, които сжщо тѣй бихъ могълъ да ви ги кажа. Единъ първоначаленъ учител отъ трета категория е получавалъ презъ 1920—1921 г. 852 л., сега получава 2.453 л. — три пъти повече. Единъ прогимназияленъ учител е получавалъ 996 л. — добавкитѣ отъ 65%, за семейно положение и пр. тукъ не елизатъ — днесъ по този бюджетъ получава 2.989 л. Гимназиялниятъ учител е получавалъ 1.080 л., днесъ получава 4.083 л. Има следователно основание да се каже че и въ социално отношение бюджетътъ, който разглеждаме, представлява единъ голѣмъ скокъ напредъ, единъ прогресъ и безспорно дава едно задоволение на българския чиновникъ, даже при труднитѣ условия въ които се намира държавата.

М. Дилиановъ (з): Г. професоре! Вие казахте, че бюджетътъ не билъ консомативенъ.

Г. Данаиловъ (д. сг): Азъ мисля, че вие разбирате какъ азъ употребявамъ термина „консомативенъ“. Азъ не мога да кажа, че бюджетътъ е консомативенъ.

Не ще съмнение, привеждайки тия цифри, азъ ще трѣбва тутакси да кажа, че чиновническиятъ въпросъ у

наш още не е рационално разрешен и че въпреки трудните условия, при които се намира днес държавният бюджет, ние на този въпрос трябва да се спрем. И доколкото силите ни позволяваха в комисията, която се създадох по-миналата година, и в бюджетарната комисия ние направихме много, за да въведем едно преобразование в това отношение, да предизвикаме едно ново разпределение на възнаграждението, на заплатата на държавните служители у нас. И сега, когато в бюджетарната комисия, при разглеждане на бюджета, сме принудени да се спираме единично на заплатите и категориите на тая и онай група чиновници, всички трябва да признаем, че старият закон за щатова и разклатен в своята основа, че той се явява на място несправедлив, на място даже вреден за службата на българския държавен чиновник. Предстои ни оттука натък, ако бихме могли, ако смега, че трябва да работим в прогресивно отношение, предстои ни да се вгледаме отново в този въпрос. И ако днес това е невъзможно, в едно близко бъдеще нам предстои една голяма задача: да се занимаем с уреждане заплатите на българските държавни чиновници, защото, г-да, този въпрос има не само социална страна, но той е свързан и с държавния живот на страната.

Г. министърът на финансите в § 7 от внесенния бюджетпроект си е запазил правото да произвежда известни съкращения. Известни съкращения министърът има всекога правото да направи, даже и тогава когато в бюджета са отбелязани отделните заплати. Това не трябва да ни смущава. Съкращения в държавното чиновничество трябва да се направят, но заедно с тях съкращения, аз съмтам, че предстои най-вече да се направи едно — да се дисциплинира държавното чиновничество, да се накара то, когато иска по-големи заплати, когато е право да му се дадат от държавния бюджет такива големи заплати, да си даде всичките сили в служба на държавата. Ако бих бил днес финансов министър, първата заповед, която бих издал, би била тази: да се забрани на българския чиновник в канцелариите да внася вестник или книга, а в своята канцелария той да бди само върху своята служба. Когато пожелае да чете вестник, в свободните си часове да направи това. Посетете която щете канцелария днес, посетете което щете учреждение, вие ще видите преди всичко вестниците на масите и как съвсемливо, и най-големите чиновници дори, прибират вестниците от масите си, когато някой влезе при тях.

И. Симеонов (д): Едно допълнение: и който чиновник не гласува с белъзана бюлетина, да се уволнява.

Г. Данаилов (д. ср): Това ще остане на Иванчо Симеонов; когато стане министър на вътрешните работи, той ще съумее да го направи с голяма способност.

Министър-председател А. Лячев: Въ София чиновниците не гласуват за Сговора.

Г. Данаилов (д. ср): Г. министър-председателя ме поправя — хиляди, хиляди чиновници в София не гласуват за правителството...

Министър В. Моллов: Даже агитират против правителството.

Г. Данаилов (д. ср): ... даже на място агитират против правителството.

Д-р А. Гиргинов (д): София знае да дава отпор, но на други места не е така.

Г. Данаилов (д. ср): Но всичко това не е важно. Важното е, когато държавният чиновник иска да бъде гарантиран, добре заплатен, държавата има право да иска от него пък той да посвети всичкия свой труд в нейно служение. И аз не се съмнявам, че в едно близко бъдеще ние ще имаме възможност да разгледаме един нов законопроект за чиновниците, където техните заплати, съответно с услугите, които изпълняват, ще бъдат поставени и по-добре и на по-рационална база.

Оставяйки пастрана приходите и разходите по държавния бюджет, аз ще искам да се спра върху въпроса за дефицита. Моят добър приятел г. Петко

Стоянов съ особено усърдие настоя, че бюджетът и за миналата 1925/1926 г. ще се склучи с дефицит. Аз не мога да му противореча, защото нямам на ръка още цифрите. Той много добре знае, че това може да се види на 1 юлий 1926 г. На 1 юлий ще видим какво е постигнато, какво е изразходвано, кои кредити са останали неизразходвани, тогава ще направим равностойка и тогава ще имаме резултата. Може да има дефицит, може и да няма. Упражняването на бюджета е, преди всичко, едно изкуство. То зависи от манипулирането на финансов министър, зависи от съотношението на онзи сили, които той ще привлече в своя бюджет, за да си създаде ресурси и от онова умение, с което той ще разпредели тези ресурси за държавните разходи. Пакъ повтарям, упражняването на бюджета е едно изкуство, и може да се случи при благодатни финанси, при едно повишено стопанско благосъстояние, при по-голям интензивитет на стопанския живот, бюджетът да се склучи с дефицит, а при едно по-голямо обедняване на страната, бюджетът да се склучи без дефицит. Равновесието на бюджета е по-скоро едно държавно изкуство на онзи, който го прави, отколкото една реалност. Не съмнение — трябва тук да поставя въпроса — че манипулирането с бюджета може да бъде поставено на правилна база тогава, когато онзи, който прави бюджета, е заграден с стабилни законоположения, когато финансовият министър знае, че предвидените цифри от него в параграфите на бюджета ще се реализират, въ разходите и приходите така, както той ги е предвидил. Ако ли по много причини тези приходи и разходи ще бъдат разклатени и колебливи, не съмнение, че и дефицитът въпреки волята, уменията и изкуството на финансов министър и стабилитета на стопанския живот, ще бъде на лице. Ние сме в туй отношение — трябва да го признаем — една от най-нещастните страни. Нашето финансово законодателство и особено бюджетното законодателство — позволете ми думата — е една галиматия. Финансовият министър, който би трябвало да бъде господар на бюджета, не е такъв нито на приходите, нито на разходите, предвидени в бюджета. Един бюджет, който се предвижда първоначално с една определена цифра, при разбирането на финансов министър, че ще се приключи в края на годината, напр. с 6 милиарда лева, но в който през сръдата на годината някой счетоводител от което и да е министерство вмъкне едно, друго или трето перо, защото не нуждата на държавата, а неговото разбиране така изисквало, такъв бюджет, не съмнение, не може да има някога въртата, че ще бъде изпълнен така, както си го начертал и следователно, дефицитът е въроятен. Когато чакаш с редовните ресурси по един бюджет да можеш да удовлетвориш държавните нужди, било текущи, било за творчество и въ който си предвидил точно сумите по параграфите, но изведнаж авиацията може да ти поиска 15 милиона за аероплани — както преди няколко месеца се поискаха и бюджетарната комисия ги прие, защото бяха вече ангажирани — такъв един бюджет, не съмнение, не може да бъде стабилен.

Н. Пастухов (с. д): Как ще ги вмъкнат от авиацията?

Г. Данаилов (д. ср): Защото законът позволява, г. Пастухов! Там е нещастното. — При туй положение, аз се чудя какъ нашият бюджет изобщо е толкова стабилен. Ние имаме в нашето финансово законодателство един голям дефект, който след войната се усили. Въ туй отношение, аз особено виня Турлакова — наистина той беше поставен да работи при извънредни условия — при когото, при наличността на редовно предвидени разходи, гласувахме по-малко по два и три пъти през годината допълнителни кредити. Тези допълнителни кредити никога няма да позволят един уравнивесен бюджет. И аз ще ви приведа няколко цифри, за да видите, че и тук съм прав.

Н. Пастухов (с. д): За прав — прав сте, но защо бюджетарната комисия се съгласи да ги приеме?

Г. Данаилов (д. ср): Трябваше да присъствувате в бюджетарната комисия, за да видите каква борба водихме, да видите, че бюджетарната комисия не си даваше съгласието.

К. Пастуховъ (с. д): Тамъ е силата на болшинството — да може да се наложи.

Г. Данаиловъ (д. сг): Вгледайте се, г. г. народни представители, въ тѣзи цифри, които ще ви цитирамъ: първоначално разрешени кредити презъ 1921/1922 г. — 2.600.000.000 л., допълнителни кредити — 424.000.000 л., значи близо $\frac{1}{2}$ милиардъ лева; въ 1922/1923 г. разрешени кредити — 4.600.000.000 л., допълнителни кредити — 533.000.000 л.; въ 1923/1924 г. разрешени кредити — 5.400.000.000 л., допълнителни кредити — 173.000.000 л.; въ 1924/1925 г. разрешени кредити — 6.600.000.000 л., допълнителни кредити — 220.000.000 л.; въ 1925/1926 г. разрешени кредити — 6.800.000.000 л., допълнителни кредити — 352.000.000 л.

К. Пастуховъ (с. д): Това е старата игра на свръхсмѣтни кредити.

Г. Данаиловъ (д. сг): Свръхсмѣтнитѣ кредити сж друго по-големо зло; като прибавите и тѣхъ, положението става сравнително по-тежко. Бюджетътъ за 1921/1922 г. е затуй по-малъкъ, защото е имало свръхсмѣтни кредити въ размѣръ на 1.144.000.000 л. Бюджетътъ за 1922/1923 г. е ималъ свръхсмѣтни кредити въ размѣръ на 708.000.000 л., бюджетътъ за 1923/1924 г. — 542.000.000 л., бюджетътъ за 1925/1926 г. — 602.000.000 л.

Това е нашиятъ законъ за бюджета, отчетността и предприятията. Когато въ бюджетарната комисия се противопоставишъ на финансовия министъръ и му кажешъ, че дадено нѣщо не може да се изпълни, той ще ти каже: „Законътъ ми дава право на това. И понеже нуждата на държавата презъ даденъ моментъ е нарастнала, азъ ще трѣбва да я удовлетвори“. Но това положение ще трѣбва да се поправи.

А не е само то — има още по-лоши работи. Разгърнете единъ законъ, който е гласуванъ отъ насъ всички — нека ние, болшинството, да приемемъ отговорността за този законъ — който е единъ обикновенъ законъ, който е като че ли за културни нужди, за авиатика, за въздухоплаване, и ще видите, че чл. 37, мисля, отъ този законъ гласи: „Всички инстументи, уреди, авиони, всички материали, потребни за авиатиката въ България, се доставятъ, въпърви формалноститѣ на закона за бюджета, отчетността и предприятията“. Ние всички сме гласували този законъ; ние (къмъ оппозицията) не сте забелѣзали, ние сме го гласували, и всички еднакво носимъ отговорностъ. Какъ можемъ да имаме единъ редовенъ, правилно развитъ бюджетъ, когато сме гласували тукъ законъ, съ който даваме право на господата, които управляватъ българската търговска авиатика въ Министерството на желѣзницитѣ, почитъ и телеграфитѣ, да могатъ да купуватъ колкото щатъ авиони, за колкото щатъ милиони, безъ търгъ, безъ да отговарятъ?

П. Стояновъ (р): Даже и по този законъ това е невъзможно.

Г. Данаиловъ (д. сг): Г. Стояновъ! И Вие, като менъ, не сте забелѣзали.

П. Стояновъ (р): Въпроситѣ господа сж освободени отъ формалноститѣ за търга, но не имъ е дадено правото да ангажирватъ съкровището.

Г. Данаиловъ (д. сг): Това е достатъчно за менъ. Азъ искахъ само да ви обърна вниманието върху една много слаба страна.

К. Пастуховъ (с. д): Всичкиятъ въпросъ не се изчерпа съ формалния текстъ на закона. Споредъ менъ, той само уяснява единъ такъвъ случай на разточителство, но той не изчерпва въпроса.

П. Стояновъ (р): Въ този законъ е предвидено, щото да се гледа материалитѣ да бждатъ отъ добро качество и т. н.

Г. Данаиловъ (д. сг): Ние имаме законъ за бюджета, отчетността и предприятията, който предвижда какви формалности ще трѣбва да се изпълнятъ, когато има да се доставятъ по търгове известни предмети отъ специални фирми. Но въ бюджета за миналата година сме гласували една забележка — съжалявамъ, че бюджетътъ не е при

менъ, за да ви я процитирамъ — пакъ за авиатиката. Понеже попитахте какъ сме дали тия 15 милиона, азъ ще ви отговоря, че така по закона формално сме ги дали, и прие-мането на авионитѣ ще трѣбва да стане не въ София, а тамъ, гдето се правятъ.

Министъръ В. Молловъ: Тукъ ще стане приемането имъ.

Г. Данаиловъ (д. сг): Да, благодарение намѣсата на бюджетарната комисия, въ София ще стане приемането. Но по законодателенъ редъ, съ съгласието на всички ни, се е дало това разрешение.

П. Стояновъ (р): Това не визира кредита, а начина на изразходването му.

Г. Данаиловъ (д. сг): И едното и другото сж сѣщи дефекти на закона. Като даваме такава свобода за разпореждане съ държавнитѣ сръдства, азъ не знамъ какъ може да се чака уравновесенъ бюджетъ.

Сѣщото е и съ други закони. Ето напоследъкъ въ бюджетарната комисия стана споръ върху закона за съдоустройството, който току-що сме гласували. Споредъ този законъ, ние даваме право на сѣдитѣ, които сж били служили на едно и сѣщо мѣсто известно число години, да се повишаватъ заплатитѣ имъ съ 10%. Финансовиятъ министъръ не знае това.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Той знае това само за въ бждаще, а не и за минало време.

Г. Данаиловъ (д. сг): Какъ за въ бждаще?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Отсега нататъкъ.

Г. Данаиловъ (д. сг): Въ бюджета на Министерството на правосъдието ние предвидѣхме около 1.000.000 л., за да стане това повишение. И щомъ като даваме тази привилегия на правосъднитѣ чиновници, защо да не я дадемъ и на другитѣ чиновници? Ето ви поводъ за нови разходи.

Но не е само това. Азъ обръщамъ внимание и на много други законопроекти, които ангажирватъ финансовия министъръ, неговия бюджетъ и неговитѣ ресурси, безъ даже той да обърне често пати внимание върху това. Да се не разбере моята дума превратно. Ние гласувахме напр. единъ законъ за застраховка на работницитѣ. И азъ, говорейки по този законъ, гласувахъ заедно съ васъ, но обърнахъ вниманието на г. министра на финанситѣ, че съ този законъ коджамито ще се поразбърника бюджетътъ му. И ето — отъ тогава всѣка година трѣбватъ нови 16 милиона лева. Ние гласувахме законъ за застраховка на добитъка. И съ този законъ разбърникаме бюджета на финансовия министъръ и му налагаме всѣка година нови 3 милиона лева. Ние гласувахме още много други закони, които по сѣщия начинъ, като заповѣдватъ да се създадатъ фондове въ една или въ друга отрасль, разбъркватъ и приходитѣ на министра на финанситѣ. Недавна министърътъ на финанситѣ спрѣ тукъ едно законоположение, относно освобождаване отъ гербовъ налогъ. Ние гласувахме тукъ освобождението отъ гербовъ налогъ, отъ приходитѣ, които сж необходими на държавата.

Това не е само по единъ законъ, а по много такива. Не че съмнение, че ние сами трѣбва да обърнемъ вниманието си върху туй законодателство и да се отнасяме къмъ него съ по-голъма сериозностъ, защото отъ него не може да се очаква добро за финанситѣ на България. И дефицититѣ, до известна степенъ, ще се лявватъ отъ такива неуредици въ нашето законодателство.

Бюджетътъ освенъ дето е едно изкуство, беспорно, е въ тѣсна връзка и съ стопанския животъ на страната. Приходитѣ на бюджета ще бждатъ по-близки до предвиденитѣ, а може и да ги надминатъ, тогава, когато стопанскиятъ животъ е по-нормаленъ, когато благосъстоянието е по-големо и когато стагнации, каквито днесъ преживяваме, не съществуватъ. Отъ тукъ е и необходимостта да се действува за стопанското засилване на страната. И обикновено, при дебатитѣ по бюджета, ораторитѣ се спиратъ повече върху стопанската страна на въпроситѣ, върху стопанското състояние на държавата, върху всичко оуи, което е първоизточника, ресурса на държавния бюджетъ.

Нашиятъ добъръ другаръ г. професоръ Мишайковъ ме избавя отъ необходимостта да се спра и азъ върху стопанското положение. Азъ трѣбва тукъ открито предъ

всичка ви да призная, че той преди няколко дена държа една реч, която не е само парламентарна реч, но е едно изследване в тази област, в нашия стопански живот и заслужава едно по-голямо внимание дори вгън от Парламента. На всеки случай, някои от въпросите и аз ще засегна.

Преди всичко, дефицитът е резултат на държавната равнотежа: получени 6 милиарда приходи, разходвани 7 милиарда — 1 милиард дефицит. Но държавната равнотежа се получава обикновено много късно, след една година и няколко месеца, а за разходите — даже още по-късно. И тъй финансовият министър, който гради своя бюджет, се намира, при нашето сметководство, в едно затруднено положение, да определи какво е състоянието на неговата каса, какви са приходите, какви са разходите и какъ ще трябва да ги съпостави в даден момент, да манипулира с тях. Ние имаме едно сметководство, което вече не издържа критика, което не е съобразно с условията на напредналия живот, едно сметководство, което можеше да има смисъл при държавните ковчежества на 80-те години, възприети от Русия, по руска система. Но едно такова сметководство днес, когато каса на държавата е една банка — Българската народна банка — не може да продължава по-нататък. В подкомисията, която бяхте избрали, за да се занимае с финансовите реформи, на която аз имам честта да бъда председател, ние разгледахме този въпрос и ви представихме специален доклад. Може би този доклад да не е много особено, но, за голямо съжаление, до днешния ден не видях да се произнесе по него една критика от страна на народното представителство. Съжалявам, че аз лично трябва да обърна вниманието върху този доклад. Тамъ се повдига много сериозно въпросът за една реформа в нашето държавно сметководство, за една реформа в смисъл на дwoепартидното сметководство.

П. Стоянов (р): Да сме à jur.

Х. Господинов I (д. ст): Позволете, г. Данаилов! Това сметководство беше въведено след прилагането на закона за касовата служба на държавата и до голямата война Държавното сметководство на Министерството на финансите беше в състояние да дава положението на съкровището на 15-то число на следващия месец. Напр. днес, при ония условия на работата, щяхме да знаем какво е било положението на съкровището на 28 февруарий. Обаче това сега не е така.

Министър В. Моллов: И сега ще бъде така. Наредено е така да бъде.

Х. Господинов I (д. ст): Дай Боже да бъде така. То беше идеално по своята бързина и по своята точност.

Х. Статевъ (нар. л.): Защо сега не е така?

Министър В. Моллов: Защото сега се въвежда.

Г. Данаилов (д. ст): Ако бъде така, както казва г. министърът на финансите, това ще бъде една стъпка напред. Но признавам, че и така да бъде счетоводството, двойно, пакъ сме при една мъчнотия и при един голям дефект.

Нашата контролна служба не е рационална. Бившият министър на финансите г. Тодоров отъ желание да я преобрази, създаде повече сметни палати, сметни палати на мѣстото, както се казва. Споредъ менъ, това е едно усложнение на работата; може да бъде по-голям контролът, но то е усложнение на работата. Няма друг изходъ, споредъ моето разбиране, освенъ този: цялото сметководство и цялата контролна служба да премине въ Българската народна банка. Едно време се смѣташе, че не може банката да бъде ковчежикъ — г. Господинов не е съгласенъ съ менъ — едно време се препираха тукъ и много видни държавници смѣтаха, че не е възможно банката да се обърне въ ковчежикъ, но покойниятъ Гешовъ направи това съ успѣхъ. Днесъ вече никой не повдига този въпросъ. Банката е ковчежикъ на държавата и изпълнява съ успѣхъ своята служба. Отъ тукъ нататъкъ остава да се направятъ още много малко стѣпки, за да се получи за всичко едно министерство неговата парлада въ главната книга на Българската народна банка, при оправдателните документи и при изплащането или

получаването на приходи. Трябва да се позамишлимъ, за да видимъ, че въ туй отношение можемъ да направимъ стѣпките решително, за да получимъ резултатъ. Азъ не бихъ билъ толкова смѣлъ, ако не бѣ ми се удало случая на два пѣти презъ последните две години да изучавамъ държавното сметководство въ Швейцария, където азъ смѣтамъ, че то е сравнително най-напреднало. Въ моя докладъ имате няколко бележки за двойното държавно сметководство въ Швейцария. Напоследъкъ чета въ вестниците, че на 14 мартъ д-ръ Фюреръ, главниятъ директоръ на пощите и телеграфите въ Швейцария, е държалъ въ Базелъ една речъ, въ която между другото е казалъ: „Двойното счетоводство, на което се дължи успѣхътъ даже на пощенското дѣло, ни дава възможностъ всяка минута да имаме отпреде си баланса на туй, което върши учреждението“. Недейте забравя, г. г. народни представители, че ние имаме едно голямо, голямо държавно предприятие, каквото сѣ желѣзниците, въ което нѣма двойно сметководство. Че какъ е възможно едно предприятие отъ жѣрговски характеръ преди всичко, вънъ отъ социалното и държавното му предназначение, да нѣма двойно сметководство? Ами че тъй то нѣма идея за онуй, което получава и което харчи! И въ този случай имаме едно учреждение, срещу което много се говори и постоянно получаваме изяснения, което работи отъ много години и което още не е установило начинъ на сметководство въ българските държавни желѣзници. То беше създадено, ако се не лъжа, преди 5 години отъ г. Турлаковъ. Разбира се, при тѣзи условия ние не имаме дефицити или, по-право, нѣма да имаме всичко наясностъ по настѣпващото на дефицитътъ, и финансовиятъ министъръ не ще може да насочва своето внимание тамъ, за да ги предотврати; иначе, той би могълъ да има успѣхъ.

Ето защо, г. г. народни представители, безъ да говоря повече въ това отношение, азъ настоявамъ ние всички да се занимаемъ съ тая мисълъ, съ тая идея, а онѣзи, отъ които зависи да помислятъ и за по-далече, да ни представятъ непременно надлежните законопроекти за въвеждането на двойното сметководство въ държавата. Тукъ, може-би, ще се изнесе въпросътъ за мината „Перникъ“. Въ продължение на една година положението на това предприятие се значително измѣни. Може-би хората, които сѣ поставени на начало на управлението тамъ, да сѣ направили много въ това отношение, но този добъръ резултатъ въ мината „Перникъ“ се дължи между другото на обстоятелството, че тамъ има вече една търговска равнотежа. Въ такива големи предприятия не може вече да се работи съ старото руско счетоводство. България има руско счетоводство и руска отчетност, която за Русия е била отъ голямо значение, която за момента, когато е била създадена у насъ, не е била лоша, днесъ, обаче, при новите условия на живота, тя е невъзможна и държавата въ туй отношение трябва да прибѣгне къмъ бързи и прогресивни реформи.

Не ще съмнение, че стопанскиятъ животъ и ресурситъ на нацията сѣ, които даватъ на бюджета своите сокове и своята храна. Не ще съмнение, че едно стопанско засилване на страната ще се отрази много по-благоприятно върху държавния бюджетъ, отколкото една стопанска стагнация. И постиганията, както и разходите ще иматъ съвършено другъ видъ, при единъ или други такива условия. И затуй, когато се разглежда бюджетътъ въ стопанско отношение, нашето внимание трябва да бъде голямо. Благодарение, повтарямъ, на доброто изяснение на въпроситъ, което направи тукъ народниятъ представител г. професоръ Мишайковъ преди мене, азъ не ще се спирамъ на тѣзи въпроси. Той засегна много основателно, трансформира, ако мога тъй да кажа, цифритъ на нашия търговски и париченъ балансъ, на нашата индустрия, на обработването на земята и приходитъ отъ нея въ една по-ясна и прегледна форма и народното представителство въ туй отношение е напълно ясно, доби една завършена картина.

На мене би се искало още единъ пътъ да обърна вниманието ви върху единъ въпросъ, който, мисля, повдигнахъ и миналата година, и по който не се съгласиха много отъ народните представители съ мене, но който е все повече и повече наясностъ предъ насъ. Това е въпросътъ за преобразуването на системата въ нашето земеделско стопанство, за трансформацията, както казахъ, въ нашето земеделско стопанство. Азъ не ще ви отнемамъ времето сега съ този въпросъ. Ясно е — и особено сега ме убеждаватъ цифритъ, които изнесе г. Мишайковъ тукъ, безъ да ги привеждамъ отново — че действително въ нашето земе-

дѣлско стопанство става едно преобразуване. Азъ никога не съмъ билъ съ идеята, че туй преобразуване е така главоломно, че като-че-ли картината на стопанска България днесъ се представлява съвършено друга, отколкото е била преди 5 или 10 години. Не, никога! Но въ стопанския животъ, кждето реформитъ не ставатъ така бързо, е важно да се забележи тенденцията въ едно направление, е важно да се забележи напр. тенденцията, че отъ къмъ зърнени храни България ще почне да чувства дефицитъ — не дефицитъ въ смисълъ на недостигъ на храни, но дефицитъ въ смисълъ на намаляване на това, което е изработвано и изкарвано на пазара преди 10 или 15 години. Зърненитъ храни се замѣстватъ съ други култури, които, както всички тукъ изнесоха, сж отъ по-голъма интензивностъ и, следователно, могатъ да дадатъ условия за една по-голъма доходностъ на земята. Въ такъвъ случай и трансформацията е прогресивна, сир., дава възможностъ на българския земеделѣлецъ, работникъ на земята, да има по-голъмъ доходъ отъ нея, а не ще съмнение и на държавното стопанство — да има по-добри ресурси.

Тая стопанска трансформация въ селското производство, казвамъ, не е масова — това трѣбва да се помни — не върви като единъ улей, който залива всичкото пространство на България, по тя въ много мѣста вече се чувствува като преобразуване на самия животъ. Много мѣста, които по-рано сж били зърнено-производителни центрове, днесъ иматъ пужда да купуватъ зърнени храни отъ други мѣста на България. Това показва, че преобразуването е едно сериозно дѣло. Миналата година, напр., благодарение на кризата въ захарната индустрия, цвеклопроизводството, което бѣше завладѣло по-културнитъ стопанства въ северна България и бѣше дало на нѣкои сравнително голѣмо благоденствие — при нашитъ условия, разбира се, поради борбата на захарнитъ фабрики — не можа да даде по-голъми резултати, но тая година то отново се възстановява. Но азъ трѣбва да отбележа, че миналата година сипрането на цвеклопроизводството въ северна България даде изведнажъ да се почувствува раздрусване въ равновесието на бюджета на селския стопанинъ. Много земеделци, лични наши приятели, мои лични приятели, които бѣха достигнали едно сравнително благосъстояние — да иматъ свои трактори, да иматъ и други земеделски машини, бѣха принудени да прибегнатъ дори до продажбата на своитъ земеделски машини. Тая трансформация е, прочее, единъ реаленъ фактъ и трѣбва да бѣде всеки пътъ предъ нашето внимание и съ огледъ на нея трѣбва да градимъ своитъ заключения било по отношение на бюджета, било по отношение на стопанскитъ реформи, които правимъ.

По тази трансформация, както казахъ, е бавна; тя не може да стане отведнажъ. Последното тригодишно управление даде единъ голѣмъ тласкъ на тази трансформация съ новитъ реформи, които се направиха особено по Министерството на земедѣлието съ опитнитъ полета, съ другитъ научни станции, които работятъ наистина бавно, но които работятъ систематично въ една прогресивна посока и които не могатъ да не дадатъ рано или късно, единъ реаленъ резултатъ за българския земеделѣлецъ. И когато г. Дилиновъ, нашъ другаръ отъ опозицията, говорѣше, че опитнитъ станции не сж дали резултатъ, азъ го прекъснахъ — той не ме чу — че туй, което министеръ Янаки Молловъ направи съ държавнитъ опитни станции, Дилиновъ ще го почувствува следъ десетъ години, когато стане министеръ на земедѣлието, тогава ще се предявятъ реално първитъ резултати отъ тая деятельность. Това не може да дойде отведнажъ; това не е преобразуване, което става съ една коса и единъ сърпъ; това е преобразуване, което постепенно се нагодява.

Миналата година — не ща да се-спирамъ на цифри — азъ бѣхъ единъ отъ тѣзи, който бѣхъ заставенъ отъ свищовскитъ села да ходатайствувамъ предъ министра да се даде на хората отъ новото семе, което бѣ произведено тукъ-таме въ новитъ опитни станции. Всички дирѣхъ по-добреното семе. Това ново семе, отъ 10, отъ 30 хиляди килограма, раздадено на населението, ще се превърне въ 50—100 хиляди, въ милионъ килограми. Но това може да стане въ по-продължителенъ периодъ отъ време. Въ това направление е работено и въ това направление трѣбва да чакаме държавното творчество и трансформацията, предизвикана отъ реформитъ на министеръ Янаки Молловъ.

Когато говоря за трансформация въ областта на селското стопанство, азъ не мога да не обърна вниманието на народното представителство върху друга една болна страна на стопанската трансформация, която нашата

страна преживѣва. Всички ние като-че-ли се намираме въ нѣкаква особена атмосфера, и не искаме да си дадемъ смѣтка за това, което става около насъ. Нашето стопанство въ градоветъ, което сѣщо тѣй е важно за народното благоденствие, е разклатено. То е разклатено не само отъ войнитъ насамъ; неговото разклащане се бѣше захваляло и преди войнитъ.

Ако речемъ да характеризираме въ стопанско отношение България въ етнографскитъ ѝ предѣли, дето има българско племе, въ сравнение съ останалитъ страни на Балканския полуостровъ — за мене това е една важна характеристика — ние ще трѣбва да подчертаемъ, че тамъ, дето българско племе населява, има сгъстени градски центрове. Въ Македония, още отъ турско време, въ турска Тракия, въ южна и северна България градскитъ центрове сж едно отличително явление, което липсва въ Сърбия, което липсва въ Ромъния. Градскиятъ животъ въ България е билъ много интензивенъ. И азъ мога да кажа смѣло — на тая тема вече пишатъ нѣкои отъ съвременницитъ на миналата епоха, напр. книгата на дѣдо Димитъръ Мишевъ — че градскиятъ животъ е, който е далъ отъ себи си културния тласкъ и борбата за свободата на българското племе. Еснафството, което докара богатството между българитъ, се зароди и се разви именно въ града. Въ тия центрове, отъ едната и другата страна на Балкана, дори до Тракия и Македония, на градски животъ, на размѣна, на производство въ по-висока степенъ, отколкото обикновеното домашно производство по селата, се разви българското занаятчиство и съсрѣдоточи благосъстоянието. Борбата за нашата черковна и политическа свобода до известна степенъ излѣзе отъ тѣзи центрове и бърже обхваща страната отъ Дунава до Вардара и Охридското езеро, а че и чакъ до самия Цариградъ.

Следъ освободението, особено следъ 1896 г., когато новитъ желѣзнопътни линии вече оказаха своето влияние, и до днесъ, ние имаме едно раздвижване, една трансформация на градскитъ центрове въ България. Единъ центрове, които навремето сж били цѣтуши, отпадатъ; на тѣхно мѣсто други се издигатъ. Недейте забравя, че тамъ, дето отпадатъ центрове, остава заровенъ, погребанъ народенъ капиталъ; тамъ, дето се издигатъ нови центрове, отиватъ да се изхавяватъ нови народни капитални, правятъ се нови жертви на народното спестяване. Спестяване на селянина отъ дохода на неговата земя ли е този капиталъ, или по други пѣтища е той набранъ, но народенъ капиталъ отива тамъ, и това се отразява върху стопанството на цѣлата страна. Вие всички сте свидетели, какъ покрай централната линия се издигнаха нови центрове, въ които се прехвърлиха търговци отъ околнитъ стари, съ традиция градове.

К. Пастуховъ (с. д): Ни единъ не излѣзе, както трѣбва.

Г. Данаиловъ (д. сг): Много вѣрно. Въ всеки случай това е една трансформация въ стопанския животъ, на която трѣбва вече да обърнемъ внимание, г. Пастуховъ.

К. Пастуховъ (с. д): Не е умѣла тая трансформация: питомното да оставимъ, да гонимъ дивото!

Г. Данаиловъ (д. сг): Добре, съгласенъ съмъ, и азъ тъкмо натамъ развивамъ моята мисль. Трѣбва да обърнемъ внимание, да насочимъ нашата деятельность къмъ едно поправяне на злинитъ, които произлѣзоха отъ туй ново трансформиране на нашия животъ. Само нѣколко примѣра!

Г. г. народни представители! Години наредъ, десетъ или петнадесетъ, по политиката на Дирекцията на желѣзницитъ и специално по политиката на г. Морфовъ като директоръ, се изкуствени тарифи изземваше се тарифитъ на Дунава и се насочваше къмъ Варна. Г. Морфовъ имаше една голѣма държавно-стопанска идея. Той искаше да създаде на Черно-море единъ важенъ портъ — Варна — и го създаде. Но времената се мѣнятъ, и създадениятъ портъ, който привлече тѣй сѣщо много български капиталы и спестявания, които се изразходваха тамъ, на този пунктъ, днесъ се намира, както всички знаете, въ затруднено положение. Държавата, управлението, ние всички тукъ не можемъ да бждемъ равнодушни къмъ туй явление. Ние трѣбва да съсрѣдоточимъ нашето внимание тамъ и да видимъ, какъ да се помогне за излизане на Варна отъ тая трансформация, която ще бѣде, споредъ мене, гибелна, която пречи на правилното развитие на стопанския животъ, който одушва енергията на българския търговецъ,

на българския занаятчия, на българския индустриалец, на българския капиталист.

Днес ние сме свидетели, че вмъсто Варна захваща да се развива Бургаз. Аз нѣма да влизамъ въ подробности. Поради близостта си до София, Бургазъ може да конкурира съ всички сили на Варна. И така, днесъ търговията се съсредоточава къмъ Бургазъ, който става единъ животворенъ центъръ. Това, безъ съмнение, ще подеиствува отново върху народния капиталъ. Много търговци ще съсредоточатъ вниманието си тамъ. Търговци отъ Стара-Загора, отъ Свищовъ, може-би и отъ Варна, ще поискатъ да отидатъ тамъ, защото тамъ ще намѣрятъ поизгодно приложение на своя трудъ, тамъ ще намѣрятъ по-голъми печалби. Е добре, азъ поставямъ смѣло — знаа, че ще бѣда критикуванъ — въпроса къмъ народното представителство: можемъ ли ние да търпимъ това положение, щото Варна да замира, а Бургазъ да расте, и да расте неестествено?

Излишни сѫ подробности. Сѣ пакъ ще ви спомня, че въ „Списание на Българското икономическо дружество“ има помѣстенъ рефератъ, държанъ отъ мене на времето предъ Българското икономическо дружество презъ 1900 г. още, въ споръ съ г. Морфовъ, за значението на Дунава и Дунавскиятъ пристанища въ сравнение съ това на морекитъ. Тогава азъ казвахъ на г. Морфова: недейте бърза да насочватъ вниманието си върху единъ центъръ, предъ видъ на туй, че границитъ на България не сѫ още крайно установени. Азъ ще кажа и сега: развитието на историята е неизвѣстенъ, бѣдѣето е тъмно, но въ всѣки случай положително е, че границитъ на стопанска България не сѫ установени — да оставимъ другитъ. Азъ не мога да кажа, че Бургазъ ще бѣде центъръ при морето, къмъ който ще насочимъ най-накрая нашето внимание. Ще се появятъ и други центрове. Утре не, следъ десетъ години не, но следъ 30 години поне София ще бѣде свързана презъ Мусалла, съ Бѣло-море. Тогава положението на новия черноморски портъ ще стане пакъ затруднено.

Задачата на държавата, на този, който управлява — включително и на насъ — е да помислимъ, да не даваме възможностъ единъ портъ да се издигне неестествено, защото както растежътъ на Варна бѣше неестественъ, тъй и днесъ растежътъ на Бургазъ е неестественъ и пресиленъ, и вѣдѣствие на тази пресиленостъ, не ще съмнение, настѣхва едно болезнено състояние. Азъ смѣтамъ, че държавата — много ми е приятно, че г. министърътъ на желѣзницитъ ме слуша тукъ — има една голѣма задача: съ желѣзнопътнитъ тарифи да изравни това положение — недейте се чуди, г-да — защото отъ желѣзнопътнитъ тарифи ние създадохме Варна. Варна не можеше да бие Дунава по никой начинъ, ако имаше свободенъ транспортъ и справедливо и равномерно разпределение на тарифитъ къмъ Сомовитъ, къмъ Свищовъ и други пристанища на Дунава. Но бившиятъ директоръ на желѣзницитъ г. Морфовъ направи друго: насочи българския експортъ на друго мѣсто — къмъ Варна. Казвамъ, той бѣше правъ, отъ свое гледище. Създаде се изкуствено портътъ Варна, за да страда днесъ. Но ние и държавата не можемъ да оставимъ Варна днесъ да страда. Българското правителство, българското Народно събрание, българскиятъ народъ трѣбва да гледатъ на Варна като на единъ центъръ, въ който се отпечатва нашата култура, въ който се отпечатва стопанскиятъ ни напредѣкъ къмъ морето. Всички усилия на държавата трѣбва да се насочатъ, за да се поддържа, да се подкрепя, да се даде възможностъ на този портъ да се развива поне нормално, докато неговиятъ естественъ хинтерландъ въ стопанско отношение се засили, за да даде достатѣчна храна за една цвѣтуща търговия за паридата на Черно-море — Варна.

Ами Видинъ и Ломъ? Видинъ е единъ центъръ — нѣма защо да ви убеждавамъ — който трѣбва да привлѣче тъй сѣщо нашето внимание. Намирашъ се на единъ пунктъ, дето се кръстосватъ три раси. Видинъ отъ десетки вѣкове е издържалъ българското си положение. И ромъни, и сърби, и унгарци, и поляци и турци при голѣмитъ борби въ миналото сѫ пахѣлтували въ Видинъ, но той е издържалъ положението си на български центъръ. Трѣбва държавата да насочи всичкото си внимание, щото този центъръ не само да не пада, но и да се развива.

Азъ не съмъ противъ развитието на Ломъ. Ломъ си има свои естествени условия за развитие. Но когато държавата прави всичкитъ си контракти така, щото стокитъ за нейнитъ предприятия да се стоварватъ въ Ломъ, не ще съмнение, че тя изкуствено издига Ломъ въ вреда на Видинъ. Азъ знаа, че има икономии въ километритъ, които

се изминаватъ, знаа, че има и други икономии, но азъ не гледамъ нито на Ломъ, нито на Видинъ — какъ да кажа — отъ близко партийно или лично гледище. И единиятъ, и другиятъ сѫ наши, български градове. Но Видинъ е поваженъ центъръ. Видинъ трѣбва да държи високо българското знаме, и той трѣбва да се засили и стопански, и културно, и въ други отношения. Тарифитъ на желѣзницитъ трѣбва да бѣдатъ насочени — г. министре на желѣзницитъ, това е мое убеждение и моя молба като българинъ — така, щото едното пристанище да не задушавя и унищожава другото.

Така сѣщо и по отношение на Варна и на Бургазъ тарифитъ на българскитъ държавни желѣзници трѣбва да бѣдатъ насочени тъй, че да има една спаредливостъ, да се даде еднаква възможностъ за развитие и на двѣтъ пристанища. Нека Бургазъ да се развива по-бавно, да не се нанесе съ бързото му развитие ударъ на Варна. По никакъвъ начинъ! Нѣма защо да говоря повече въ това отношение, на всинца ви е ясно, че ние на Варна трѣбва да държимъ като на едно отъ очитъ на България на Черно-море.

Изкуственото издигане на известни пристанища чрезъ желѣзнопътнитъ тарифи бѣше една политика на много държави преди войната. Желѣзнопътнитъ тарифи на Унгария бѣха насочени съ невѣроятни жертви къмъ Фиуме, защото Унгария искаше да издигне Фиуме, като единъ свой портъ. И така, когато пътувахме за Фиуме, вмѣсто да минемъ презъ Инджия, откъдето е по-близо за Фиуме и Абация, намъ ни уйдисваше да пътуваме презъ Вуда-Пеша, защото бѣше по-евтино, макаръ пътятъ да е два пѣти по-дълъгъ. Това бѣха желѣзнопътнитъ тарифи, съ които се създаваше благоприятно положение за известни пристанища. И ние трѣбва да помислимъ за тѣзи желѣзнопътни тарифи и чрезъ тѣхъ да дадемъ възможностъ на Варна не да умре, но да се закрепи и развива нормално. Преди войната фаворизирането на известни пристанища чрезъ желѣзнопътнитъ тарифи бѣше едно явление общо. Висмаркъ каза едно време на руситъ: „Вие искате да се биете съ митническитъ тарифи — азъ ще ви бия съ желѣзнопътнитъ“. И действително, той успѣ. Но ето какво чета напоследѣкъ въ френскитъ вестници, въ една кореспонденция отъ 12 мартъ подъ заглавие „Пристанището Бордо и Швейцария“: (Чете) „Пристанището Бордо въ Франция, за да може да стане едно пристанище на Швейцария и на централна Европа, трѣбва да предприеме редъ мѣрки, между които намаление специално по единъ франкъ на тонъ за вносъ, по два франка на тонъ за износъ, съ 10% да се намалятъ тарифитъ за антропоитъ на стоки, които отиватъ къмъ Швейцария тъй сѣщо и намаление, редуциране значително на тарифитъ за желѣзницитъ“ — на френскитъ желѣзници, голѣма частъ отъ които, както знаете, сѫ въ рѣцетъ на частни компании — намаляватъ своитъ тарифи по такъвъ начинъ, щото въ пристанището Бордо, да се съсредоточи известенъ стопански животъ. Франция, която има такива голѣми пристанища на Атлантическия океанъ и на Срѣдиземно море, прави усилия да повдигне стопанския животъ въ Бордо. Толкова повече ние трѣбва да направимъ това, когато знаемъ, че имамъ пристанища, за които държавата е употребила много пари. Държавата е ангажирана споредъ мене морално къмъ онѣзи търговци, които своитъ спестявания сѫ вложили въ варненската търговия, въ варненската скеля и тя не може да ги остави така; но държавата е ангажирала и себе си съ онѣзи разноси по желѣзнопътнитъ линии и по цѣлия строежъ на желѣзницитъ до Варна. Азъ не говоря за смазване прогресивното развитие на Бургазъ, далечъ е отъ менъ тая мисль, но азъ искамъ държавата — защото такава е нейното назначение — да се намѣси правилно, за да може и въ туй отношение да предизвика единъ ефектъ.

И когато говоря за Бургазъ, за Варна, за Видинъ, за Ломъ, азъ не бихъ си свършилъ задачата, г. г. народни представители, ако не бихъ обърналъ внимание и върху нѣкои други пунктове, върху които ние трѣбва да погледнемъ съ сериозно държавническо око. Думата ми е за Кюстендилъ. Трѣбва да се направятъ отъ страна на държавата всички улеснения, щото една частъ отъ стокитъ, които идватъ отъ границата насамъ, да минаватъ презъ Кюстендилъ, а не да оставимъ линията до Гюешево почти мъртва. Има и други такива пунктове. Азъ смѣтамъ, че държавата при днешнитъ условия, при които се намира — азъ не разрешавамъ националнитъ въпроси — трѣбва да съсредоточи всичкото си внимание върху Петричъ въ стопанско отношение, дори съ жертви и трѣбва да направимъ този центъръ единъ жизненъ стопански центъръ на Бѣл-

гария, защото той също има условията, предпоставките за такова едно развитие. Свиленград — също и ако щете — Орта-кьой. Не говоря за големата област на Родопите, върху която още повече вниманието на държавата трябва да бъде обърнато. Така държавата трябва да се намесва в стопанския живот на страната. В това отношение ней предстои голяма работа и убеден съм, че тя ще има и големи резултати. Към тая трансформация, която настана било по наша погрешка, било поради случайностите, било поради новите пътища, които се явиха и т. н., държавата трябва да се намеси съзнателно, да вземе едно определено становище и да иска от там да изкара един определен резултат. Тя трябва да си начертае задачите и да иска да ги постигне, както военния си начертava своите задачи и си премъква силите, за да достигне известни резултати.

Я. Сакжовъ (с. д): Границите трябва да са с добри училища.

Г. Данаиловъ (д. сг): И това е едно от средствата.

Я. Сакжовъ (с. д): Отдавна трябваше да го кажете Вие.

Г. Данаиловъ (д. сг): Както знаете има нйща, които не се говорят.

Х. Статевъ (нар. л): Всичко хубаво, ама пари няма, г. Данаиловъ.

Г. Данаиловъ (д. сг): Този който ги дири за сериозни цели, ще ги намъри.

Г. г. народни представители! Азъ искамъ, засъгвайки нашия стопански животъ, особено кризата, която преживяваме и върху която вече преди менъ други спрѣха вашето внимание, да обърна вниманието ви върху още два стопански въпроса, въпроса за нашата търговска размѣна съ чужбина — вноса и износа — и въпроса за нашия кредитъ, особено въпроса за лихварството.

Г. г. народни представители! Въпросътъ за лихварството трябва да стане единъ отъ първите въпроси, съ които ние ежедневно трябва да се занимаваме. Азъ не влизамъ въ историята, нито въ причините, които предизвикватъ днешните кредитни отношения, които съ явно не само ненормални, но съ и гибелни за търговеца, за занаятчията и особено за българския селянинъ. Войната докарва пертурбации, разклащания, размѣствания на капиталъ, страхъ на кредитора къмъ дължника и по такъв начинъ става едно повишение на лихвата. Но поради много причини, една между които е и тази, че ние малко внимание обръщаме върху този въпросъ, лихварството въ България израства до невъроятни размѣри. Официалните лихви на банките може да са 16%, може да са 18%, противозаконни, но реалните лихви на българския селянинъ надминаватъ и 40%, па нѣкъде даже и 100%. Туй положение не може да се търпи и не бива да се търпи. Българскиятъ селянинъ и всѣко земледѣлие — това се знае още отъ времето на старата еврейска култура — има нужда отъ единъ авансъ, има нужда отъ едно количество пари въ своето стопанско обръщение, за да може то да си посрещне нуждите до реколтата, защото единъ пътъ само въ годината се добива жътва. Тѣй щото, ние сме предъ предпоставката, че селското стопанство безъ пари, безъ кредитъ не може. Наистина създадоха се много кооперации, нѣкои отъ които работятъ отлично. Българската земледѣлска банка даде много кредити на тия кооперации, много пари влѣзоха у селяните. Нуждата отъ пари за селянина обаче днесъ е много по-голяма, отколкото когато и да било по-рано, дори и въ времето, когато нашиятъ селянинъ изкупуваше турските земи. И колкото и да са голѣми лихвите, каквито и да са пречките, които среща, той се обръща къмъ лихварите, за да получава пари. Г. Деляновъ прочете тукъ една телеграма на Търновския окръженъ съветъ — прави му честъ, че е могълъ да погледне на една отъ злините право въ очите — която отразява непосредствената реалностъ на нашия животъ и отъ която се вижда, че ако дойде катастрофа, тя ще дойде по този пътъ. Дайте да направимъ всичко възможно, за да спремъ задължняването на българския селянинъ. Ние тукъ говоримъ за голѣма реформа — оземляване малоимотните селяни, даване земя на безимотните, но докато дадемъ на малоимотните земя, страхъ ме е да не изгуби земята си и имотниятъ селянинъ. Държавата има задача да се намеси съ всички сили и средства, за да поддрѣпи българ-

ския земледѣлецъ, търговецъ и занаятчия. Но ще ми кажете: тѣй лесно ли, г. Данаиловъ, може да стане тази работа? Лихвите се събиратъ тайно, вие знаете мъжко-тинитъ, за да се откриятъ. По моето разбиране, г. г. народни представители, ние направихме една грѣшка. Когато лихвата вървѣше нагоре отъ 12%, ние бѣхме сезирани даже следъ 9 юний съ едно законоположение — ние се уплашихме — да узаконимъ една по-висока лихва, отъ 16%. Ако се вгледаме въ същността на работата, ще видимъ — и азъ съмъ съ убеждението, че ние ще направимъ едно добро, ако узаконимъ лихвата да бѣде даже 16%, защото по този начинъ нѣма да позволимъ тя да се качи повече отъ 16%. Така напр. ние днесъ знаемъ, че лихвата по закона е 12%, но никѣде нѣма такава лихва въ действителния животъ.

К. Пастуховъ (с. д): Има и провизионни.

Г. Данаиловъ (д. сг): Азъ и тѣхъ разбирамъ като лихва, еднакво страшна, както и извънзаконната лихва. А ние трябва да направимъ всичко възможно, за да узаконимъ една лихва. Нека тя бѣде 16% — не се безпокойте — нека бѣде 18% — не се безпокойте, но да не бѣде 40—80—100%.

П. Стояновъ (р): Фактически лихвата ще бѣде винаги по-голяма отъ узаконената.

Г. Данаиловъ (д. сг): Когато законодателятъ предвиди тежки, строги мѣрки, все таки ще има единъ ефектъ.

П. Стояновъ (р): Значи не е въпросътъ за размѣра, а въ мѣрките, които ще се взематъ.

Г. Данаиловъ (д. сг): Трябва да се приеме една норма, която ще може да се издържи; трябва да се приближимъ до една норма, която животътъ горе-долу е наложилъ. Азъ не се спирамъ решително на една база, но азъ искамъ непременно да се занимаемъ съ въпроса за лихварството, непременно да предвидимъ строги наказателни мѣрки, за да може и въ тази областъ да се почувствува едно облекчение за стопанството.

К. Пастуховъ (с. д): Извънъ нормата има лихвоимство.

Г. Данаиловъ (д. сг): Извънъ нормата има лихвоимство но то остава днесъ наказуемо. Затуй, за да дадемъ единъ тласък — казахъ това — трябва да поставимъ като законна лихва напр. 16%. Лихвата надъ 16% е лихвоимство и трябва да бѣде наказуема. Недейте забравя, че строителитъ на свободна България още въ първия моментъ създадоха закони, както знаете, противъ лихвоимството въ онѣзи крайща на България, дето то бѣше най-много развито. Днесъ пакъ преживяваме единъ болезненъ периодъ, върху който ще трябва да се спремъ и да съсредоточимъ нашето внимание. Нека не гледаме спокойно на лихварството, то е едно отъ най-опасните явления у насъ, което ще се отрази най-гибелно върху стопанския животъ на страната. Защо да влизамъ въ подробности? Ако на единъ селянинъ, който е получилъ отъ декаръ 100 кгр. жито, му вземешъ 40—50%, не ще съмнение, че ще му вземешъ не само голѣмата частъ, а ще му вземешъ и всичкото жито, което той е добилъ; понеже не ще може да плати взетите пари, трябва да ги обърне въ жито, и тогава всичкото жито отъ декара ще отиде въ ръцете на търговеца. Ние преживяваме едно задължение на българския селянинъ къмъ 1896 г., когато известни търговци владѣха земята на всички села въ много околии. За тѣхъ азъ бихъ намѣрилъ днесъ оправдание, защото българскиятъ селянинъ купуваше земята на турците, които се изселваха, и заборчаваше за тѣщо реално. Но днесъ това го няма, днесъ неговото задължение ще се отрази върху производството на неговата земя, ще опропасти селското стопанство, а това ще се отрази върху цѣлия нашъ стопански и държавенъ животъ.

Завършвайки съ тѣзи нѣколко думи за лихварството у насъ, азъ не мога да не обърна внимание и върху положението, въ което се намиратъ даже голѣми наши кредитни институти — Българската земледѣлска банка и Българската народна банка. По това много се говори тукъ предъ менъ. Азъ не съмъ съгласенъ съ много отъ възгледите, които се изказаха отъ г. г. ораторите. Българската земледѣлска банка е банка на селянина. Тя е съв-

дадена съ негови пари, тя ще работи за неговите нужди и всяка една стотинка, която се отклонява от този път — както напр., погръбно направи миналото управление, като създаде синдикати, които имаха търговски характер, а теглеха пари от Българската земеделска банка — казвамъ, всяка една стотинка, която се отклонява от този път, е неправилно, погръбно, зле употребена. Тръбва да съсредоточимъ вниманието си върху това. И понеже новият животът изтъква нѣкои свършено нови нужди, които по-рано не бѣха познати, какъвто е случаятъ напр. съ тютюневата търговия, съ тютюневия кооперации, положението на Българската земеделска банка не може да остане такова, каквото бѣше преди 5 или 10 години. Вие всички знаете нейния балансъ отъ „Държавния вестникъ“. Нейният капиталъ е недостатъченъ за задачите, които тя днесъ има да постига, било чрезъ тютюневия кооперации, било въ областта на производството на зърнени храни, памкули, или въ каквото и да било селско производство. И азъ, като народенъ представителъ, взехъ добра бележка отъ думите, които г. министър-председателятъ изказа въ частното заседание на болшинството, че вниманието ни трѣбва да бѣде обърнато върху Българската земеделска банка, да може тя да се едоби съ капиталъ, макаръ това да изисква жертви, за да можемъ да дойдемъ насреща на нуждите на българския селинитъ. Отизи капитали, които има тя, сж златни капитали, но тѣ сж се претопили, днесъ тѣ нѣматъ прежната златна сила, защото 58 милиона лева златни едно време днесъ се равняватъ на 1½ милиарда лева; тъй че, за да може Българската земеделска банка да направи оня ефектъ въ нашия стопански животъ, който правѣше преди войнитѣ, съ своитѣ 53—58 милиона лева капиталъ, днесъ трѣбва да има 1½—2 милиарда лева капиталъ. Това е положението. Какъ ще се едоби тя съ тоя капиталъ, съ заеми ли, съ облигации ли, каквито щете пжница изберете, но капиталътъ на Българската земеделска банка трѣбва да се увеличи, и вниманието на правителството, споредъ менъ, трѣбва да бѣде насочено тамъ.

Българската народна банка е държавна банка, тя е, споредъ менъ, *trésor d'Etat*. Нѣкои погръбно мислятъ, че държавата е патиснала много Българската народна банка и по такъвъ начинъ не ѝ дава възможностъ да се развива. Г. Петко Стояновъ, напр. е на туй мнение, но азъ не съмъ съгласенъ съ него.

П. Стояновъ (р): Азъ си казахъ съображенията.

Г. Данаиловъ (д. сг): Българската народна банка е банка на държавата и трѣбва да се грижи най-напредъ за тази последната. Какво е получила държавата отъ Българската народна банка, като е дала всичкитѣ си фондове, било пенсионни, било по сневостнитѣ книжки, и изобщо отвредъ, отъ кждето взема всяка една стотинка?

К. Пастуховъ (с. д): Тамъ се раздаватъ тантиени.

Г. Данаиловъ (д. сг): Това трѣбва да се поправи, ако е погръбно. Но не е тамъ сега въпросътъ. — Какво е получила държавата? — 4 милиарда и нѣщо. Ами че банката има въ обръщение толкова банкноти. Тѣ не тежатъ фактически върху банката — има и други грѣшки, но не е удобно да се изнесатъ — тѣ тежатъ на народното стопанство. Ако нѣкой е обранъ отъ държавата, то това не е Българската народна банка, защото тя е била само по-срѣдинъ; обрано е народното стопанство. Неще съмнение, Българската народна банка трѣбва да служи и на търговията. Това сж дветѣ нейни функции. И до днесъ за менъ не е ясно положението, въ което се намира това голѣмо банково учреждение. Ако действително държавата е запанжирала една известна частъ отъ ресурситѣ на Българската народна банка, то 90% отъ това сж въ банкноти, които държавата е употребила и които дължи на банката. Но Българската народна банка, когато се яви въ помощъ на търговията, тя нѣма да подари своитѣ банкноти за търговията, както, да кажемъ, ги е подарявала на държавата. Когато държавата изтегли 1.000.000 л. отъ Българската народна банка и ги изплати въ видъ на заплати на своитѣ чиновници, тѣзи банкноти нѣма да се върнатъ въ банката, тѣ оставатъ въ народното стопанство срещу услуги, които сж дадени на държавата. Но когато азъ, търговецътъ, взема 1.000.000 л. кредитъ и си свърша операцията, този милионъ ще се повърне на банката. Въ теорията на банкнотното обръщение се правятъ тия две различия. Ако банката издаде 1.000.000.000 отъ своитѣ обръ-

щателни срѣдства и ги пусне само за търговия, тѣ ще отидатъ между търговцитѣ, ще направятъ своята циркуляция, своитѣ вземания-давания, и когато настѣпи падежътъ на полицата, тия пари ще се върнатъ въ банката; тѣ не сж банкноти, останали у населението. Ето това просто правило, което Английската банка е осветила отдавна, у насъ не искатъ да разбератъ, и затуй ние имаме много излишни страдания въ нашия стопански животъ. Безспорно, ние нѣмаме много обръщателни срѣдства. Но тия обръщателни срѣдства могатъ да се създадатъ само въ името на кредита на банката. Представете си, че търговцитѣ днесъ иматъ пужда отъ 100 милиона лева за своитѣ търговски операции въ даденъ градъ, напр. Свищовъ. Тия 100 милиона лева тѣ могатъ да получатъ въ банкноти отъ 1.000 или 5.000 л.; но тѣ могатъ да ги получатъ и въ чекове отъ Българската народна банка. Когато моя контрагентъ знае, че чека, съ който му се плаща, като го внесе въ банката, ще може да се издължи, естествено е, че чекътъ ще бѣде едно обръщателно срѣдство, както е банкнотата, което ще улеснява търговията, безъ да повреди на касата на Българската народна банка. Само довърнето на банката къмъ търговеца е, което се туря на карта, съ голѣма вѣроятностъ, че търговецътъ ще държи на онова довѣрие, което му се дава отъ страна на Българската народна банка. Този въпросъ трѣбва да се обсъди, и Българската народна банка не бива да стегне своята каса предъ страха, че е дала много на държавата, че нейниятъ капиталъ е накрѣпнѣтъ и да почне въ най-голѣма криза да събира своитѣ срѣдства. Пакъ повтарямъ, Българската народна банка е *trésor d'Etat*. Ако не правя грѣшка, въ Италия се създаде, покрай Финансовото министерство и особно Министерство на трезора.

Министъръ В. Молловъ: Което се закри въ последствие.

Г. Данаиловъ (д. сг): Когато престане пуждата, разбира се, ще се закрие. И у насъ може да дойде моментъ, когато държавата нѣма да има пужда отъ Българската народна банка, ако държавниятъ бюджетъ има редовни постѣпления. Може да дойде моментъ въ развитието на нашия стопански животъ, когато банката ще бѣде длѣжникъ къмъ държавата, сиречъ, когато постѣпленията на държавата сж повече, отколкото банката дава на държавата, и когато въ касата на банката ще има държавни срѣдства. Това сж моменти, които могатъ да настанатъ и тѣ не само сж възможни, но сж нормални моменти. Въ всеки случай, нашата търговия и занаяти страдатъ, защото банката не е имала ясна представа за своята политика и не имѣе давала даже оня минимумъ, който би могла да имѣе даде. Азъ не ща да обиждамъ никого, но не мога да не забележа, че управлението на Българската народна банка досега е било делитантско управление. Не можахме да създадемъ хора техници, които да се посветятъ всецѣло на банковото дѣло и да работятъ за него. Ако единъ способенъ управителъ на Българската народна банка се оттегли, защото не ще да даде пари на държавата, както погръбно постѣпи бившиятъ управителъ г. Бояджиевъ, естествено, не ще можемъ да имаме въ банковата политика една продължителностъ, една традиция, и въ трудни минути, когато е необходимо, да се яви единъ банковъ авторитетъ въ помощъ на държавата. Ние висимъ на въздуха, затуй, защото имаме дилетантска банкова политика: банката прави смѣтка, бон се, че държавата много е взела, а не държи смѣтка, че може да действа въ едно направление, което да засили паричното обръщение при даденото положение на нашата монета и да даде резултати даже за хазната, защото, ако банката улесни индустриалеца, търговеца, занаятчията, той ще гледа да си плати данъцитѣ, да си плати митото, а не да държи стоката въ антрепозитъ, и една частъ отъ банкнотитѣ ще се повърне въ Българската народна банка и ще улесни самата държава.

Този въпросъ е сериозенъ и върху него трѣбва да обърнемъ внимание.

Г. г. народни представители! Има и другъ единъ въпросъ, който, колкото и да не привлича нашето внимание, допринася много за нашето стопанско и търговско разстройство. Това е въпросътъ за регламентацията на вноса, за запрещения вноса на известни артикули. Въ единъ моментъ, когато предстоеше катастрофа на нашия левъ, финансовиятъ министъръ се стресна и подъ давлението на банката поиска да спре вноса на известни стоки, за да не се изнася българска валута навънъ. Може-би въ този

моментът да бъде оправдателна такава една мърка — тогава обаче няколко души бяхме против нея — по съвечение на времето ние дождаме при условия на едно стабилизиране на лева, на един готвем прогрес. От 1923 г. насам, безспорно е, че ние имаме една стабилизирана монета, благодарение строгият мърки, които взема Българската народна банка. Обаче спирането на вноса на известни артикули, има ли значение за лева днес? Мисля, че бившият управител на банката казваше, че ако се позволи вносът на известни артикули, много търговци ще се нахвърлят и ще искат камбю, и по такъв начин ние ще трябва да изнасяме българска валута. Това е един труден въпрос, г. г. народни представители, върху който, аз бих казал, никой не може да има едно правилно мнение. Ако вносът стане през митницата, официално, търговецът ще изнесе навън чужда валута. Ами ако вносът стане мимо митницата, неофициално, тогава няма ли да се изнесе чужда валута навън? Разбира се, всички ще се съгласят, че и въ втория случай ще се изнесе чужда валута.

А. Сталийски (д. сг): Както сега.

Г. Данаилов (д. сг): Няма да се спирам повече върху този въпрос, защото горе-долу ви е известно, че спирането вноса на известни артикули е една спънка за нашата търговия, без да даде онзи резултати, които по-рано се предполагаше, че може да се получат. Може да ме упрекат — аз съм бил отначало на такава мнение и сега съм на такава — че трябва да се даде пълна свобода на търговията по отношение вноса и износа. Това е моето разбиране. Моето разбиране миналата година беше, че ако не внесохме жито, пак щяхме да преживем, нямаше да има никакви страдания, никакви болести, и нямаше да се изнесат няколко стотин милиона български левове за чужда пшеница. Както и да е, може да не съм прав, но това е моето разбиране: или ще имаме запрещение на вноса, което трябва да бъде ефикасно и пълно — а не може да бъде — или ние трябва да регламентираме правилно нашия внос. И аз си позволявам да обърна вниманието на г. министъра върху следното обстоятелство. Пушат се всевъзможни слухове: днес Финансовото министерство се занимава с въпроса да спре вносът на хартията, и резултатът от това е, че много търговци на хартия бързат да внесат хартия в голъми количества и ето ви задължения на България към странство. Пушат се слухове, че вносът на известни предмети ще стане свободен — отново се явява едно раздвижване между търговците. Напоследък — обръщам вниманието на г. министъра на финансите — се пръсна слухът, че вносът на дървен материал ще бъде спрян или обложен повече. Това е един въпрос, който ние тук ще обсъдим, но този слух, не можете си представя какво губелно значение има за нашите търговци и за нашата валута. Аз мога да ви засвидетелствувам — направих анкета и ще се уверите — че сега, през м. март, в крайдунавските пристанища се стоварват шлепове с дървен материал, в едно време, когато никога друг път не е внасяно и стоварвано дървен материал. Пред страх, че може да настане някаква промъна в митото, търговците бързат да внесат дървен материал. Да бъдем наясно. Аз не искам да кажа, че трябва непременно да забраним вноса на всякакъв дървен строителен материал. Аз искам да кажа, че трябва особено от чиновниците в Финансовото министерство да се действа много правилно и никакви слухове по вестниците да не се пушат, защото резултатът е всекога губелни. Съ захарта миналата година стана същото, сега става с дървения материал.

Ето защо аз обръщам внимание на нас най-напред и на правителството после, че ние трябва да се занимаем с въпроса и да ревизираме запрещението на луксозните предмети. Г-да, забранен е вносът на копчетата за горни ризи на мъже. Но когато отивам онзи ден при един търговец да си купя копчета, виждам голямо количество. Питам: „Как ги имаш, нали сж забранени?“ Отговаря: „Е, имам ги“. Забранен е вносът на порцелан и на луксозни предмети, а до Довореца ще видите магазин препълнен с най-луксозни предмети, които струват милиони и милиони лева. Най-сетне — нека ме извинят дами — забранен е вносът на копринени чорапи и рокли, но не можете да срещнете на три дами две да не бъдат облечени в коприна. Ето ви, следователно, несерпозната страна на едно такова запрещение. Ако кон-

соматорът има нужда от известна стока той по един или друг начин ще си я набави. Но нека по-добре си я набави по правилния път и да плати данъка на държавата, а не да го плаща на контрабандиста. Стават и други ненормалности. Преди два месеца, през м. април, пътувах от София за Свищов и виждам в трена някои търговци. Питам ги: за къде отивате? — Отиваме за Сомовит. За какво отивате там? Отговарят: „Продават се копринени платове от уловена контрабанда“. Значи държавата запрещава вноса на копринени платове, а сама ги продава на търговците и покрай тзи копринени платове от 100 или 500 м., ще влзат още 1.000—1.500 м. Този начин на уреждане нашия внос е пакостен и на него трябва да обърнем сериозно внимание и да го премахнем.

Понеже засегнах вноса на дървения материал, дължа да се обясня пред народното представителство, за да не бда криво разбран. Върно е, че върху производството на дървения материал трябва да обърне вниманието си държавата и трябва да даде своята мощна и сериозна защита на това производство, тъй като, върно е, че България изобилствува от гори, които могат да дадат строителен материал, само че има недостатък в организацията.

И. Ковачев (з): Има организация, обаче производството не е достатъчно.

Г. Данаилов (д. сг): Трябва да дадем възможност туй производство да бъде защитено. Ако пускаме ромънския дървен материал с малко мито, нашият ще гние в горите. Държавата трябва да се намеси и да съдейства за развитието на горската индустрия, която е от жизнен интерес и за държавното съкровище, защото, голъма част, ако не всички гори, сж държавни, общински и обществени. Държавата може да действа за развитието на тази индустрия и чрез желъзопътните тарифи, като тарифите за желъзниците от София за дунавските пристанища бждат намалени по начин, щото българският дървен материал да може да конкурира ромънския. Има много трудности в това отношение, но въ всеки случай би трябвало да се направи една стъпка за защита на нашата горска индустрия. Ако Сърбия, която има по-голямо горско производство, запрещава вноса на дървен строителен материал, токоз повече трябва да го направим ние, които трябва да дадем живот на горското производство у нас. Но този въпрос е по-сложен, върху него друг път ще се спра.

Г. г. народни представители! По пътя на развитието на своята мисъл, а именно, чрез стопанското повдигане и засилване на страната да могат да се създадат по-голями ресурси на бюджета, аз не мога да не се спра на образованието, което е тъй също от първостепенна важност според мен.

Когато говорим за материалния капитал като основа на стопанското развитие и стопанското благосъстояние, не трябва да забравяме, че народит, които живеят културен живот, освен от материален капитал, имат нужда и от духовен капитал, и че кой знае, дали духовният капитал не е по-важен отколкото материалния капитал, когато трябва да мърим благотелството и културата на един народ. Ето защо образованието и образователната система сж от голямо значение. Аз не бих се спрел върху този въпрос, ако тук нкон от ораторит, особено г. Дилинов, не бяха обрнали ва- шето внимание върху него. По отношение на нашето образование — това е моето лично разбиране — въ последните три години се направиха много сериозни стъпки напред. Въ нашето училищно дло, което от много години наред е градено с голъми мъжи и с много разноски от страна на държавата и на общинит, преди три години беше настанало едно ненормално положение. През миналото управление училищната система беше подложена на една реформа, която не можеше да даде такива резултати, каквито се изискват от образованието. Аз не искам да кажа, че днес нашето образование е получило своето крайно развитие, своит крайни форми, но въ всеки случай направеното през последните 3 години ни тласка към един прогресивен път.

Когато става дума за нашето образование, аз бих искал да обърна внимание на училищата, които трябва да се създадат за българското момиче, за българската жена. Ние днес нмаме училища нагодени за нуждит на българското огнище, за нуждит на домашното възпи-

тание на българската жена. Спомнямъ си, че още въ 1886 г. въ „Периодическо списание“ бѣше напечатана една дълга статия отъ покойния Петко Каравеловъ, въ които той обръщаше внимание върху голѣмата необходимостъ да се възпита българската жена въ духа на българизма, защото тя е, която може да внесе чуждата култура, и тя е, която може да развие националната култура въ своето огнище. За образованието на нашитѣ девичи ние възприехме много механически училищата, безъ да обръщаме внимание на тѣхната образователна и възпитателна страна. Българската девича не бива всѣки пътъ да се стреми непременно къмъ завършване на гимназия, защото това предполага непременно по-нататкъ да следва висше училище, а не всѣка девича, може да разполага съ сръдства или съ талантъ да продължи образованието си. Азъ не съмъ специалистъ въ това отношение, много малко знамъ, много малко съмъ целъ, но въ всѣки случай правимъ впечатление, че другаде, въ други държави, като напримѣръ въ Германия, а най-вече въ Бавария, дето съмъ ималъ случай да видя тази работа, сж създадени специални училища, Töchter Schule, които даватъ едно закръглено образование въ 6 години, безъ да иматъ претенция девицитъ, които ги завършватъ, за сръдно образование и да теглятъ по-нататкъ конвенцията. Нашето училище трѣбва преди всичко, да създаде българската майка-домакиня. Напоследъкъ се създаде едно положение, което може да има много лоши послѣдствия за българската девича: почти въ всички канцеларии не желаятъ да приематъ жени на работа. Може да има основание, но тъй рѣзко не може да се постави въпросътъ срещу българската девича. Свищовското търговско училище обедини обучението на девицитъ и на момчетата и имъ дава търговско VII-класно образование, повече отъ сръдно, но нито Народната банка, нито Земледѣлската банка, нито другитѣ банкови институти приематъ девицитъ, свършили това училище, на служба. Има десетки и десетки момичета, които свършватъ това училище, безъ да могатъ да намѣрятъ приложение на своето образование, на своя трудъ. Това не може да бѣде.

Г. Пенчевъ (с. д.): И момчетата съ търговско образование не могатъ да намѣрятъ работа, защото нѣма работа.

Г. Данаиловъ (д. сг): То е съвсемъ по други причини. То е резултатъ на общата криза, но на всѣки случай положението на момата е много тежко. Държавата трѣбва да опредѣли единъ процентъ отъ службитѣ, които могатъ да бѣдатъ заемани отъ жени. Не бива, обаче, държавата да казва: „Вънъ, не можешъ да постъпишъ на служба, само момчета ще приемамъ“. Това е изхабяване на една частъ отъ духовния капиталъ.

Все въ отговоръ на туй, което тукъ се каза, азъ искамъ да обърна вниманието на народното представителство върху една промѣна въ живота на младежъта у насъ, която въ последнитѣ нѣколко години настана, една промѣна, която може да бѣде характеризирана съ едно отрезвление и духовно закрепване на младото поколѣние. Въ гимназитѣ и въ Университета младежъта днесъ е съ по-реални и по-стабилни разбирания за своето назначение, за задачитѣ, които има въ училището, и за задачитѣ, които й предстоятъ въ живота. Не искамъ, съ това което ще кажа, да засѣгамъ никого, но онѣзи по-раншни разбирания, че трѣбва да се даде безкраенъ просторъ и свобода на младото поколѣние, въ изграждане на общи и между-човѣшки идеали, или безъ огледъ на близкитѣ задачи, които може да има това поколѣние къмъ родителите, народъ или отечество, днесъ сж по-рѣдки, даже не сжществуватъ. Менъ ми направи впечатление, че даже г. Георги Пенчевъ е внесълъ законодателно предложение, съ което иска да се направятъ измѣнения въ закона за народната просвѣта, чрезъ което учителъ, който проповѣдва идеи противъ държавата, противъ религията, се уволнява.

Г. Пенчевъ (с. д.): Не съмъ казалъ така.

Г. Данаиловъ (д. сг): Поне азъ тъй го разбрахъ.

Г. Пенчевъ (с. д.): За такива учители азъ искамъ дисциплинаренъ съдъ.

Г. Данаиловъ (д. сг): Не искамъ да влизамъ въ дълбокъ анализъ на тая промѣна у нашия добъръ другаръ, трезвия българинъ г. Георги Пенчевъ, но тя за мене е една индикация, която говори, че дори въ разбиранията у

социалъ-демократа за нуждитѣ на живота, на младото поколѣние на учителя на нашия народъ и на нашата държава има едно голѣмо отрезвление, . . .

Г. Пенчевъ (с. д.): Г. Данаиловъ! Позволете ми да Ви възразя.

Г. Данаиловъ (д. сг): . . . и она идеализмъ, който порано можеше да бѣде оправданъ, днесъ отстъпва мѣсто на други разбирания.

Г. Пенчевъ (с. д.): Г. Данаиловъ! Нѣма учителъ, който да е проповѣдвалъ на своитѣ ученици безбожие и нѣма учителъ, който да е проповѣдвалъ противъ държавния строй. Понеже по закона, учители, които проповѣдватъ противъ държавния строй, се уволняватъ административно, азъ искамъ такива учители да бѣдатъ уволнявани дисциплинарно. Уволнени сж 900 души учители по чл. 70 отъ закона за народната просвѣта, но никой отъ тѣхъ не е проповѣдвалъ противъ държавния строй. Азъ отъ 30 години работя между учителството, наблюдавамъ и знамъ, че нѣма такива учители. Защо говорите такива работи?

Г. Данаиловъ (д. сг): Приемамъ го това, и сѣ пакъ у васъ има една промѣна. — Който отъ васъ е билъ студентъ въ годинитѣ 1896, 1897, 1898, 1901, 1902, 1903 до 1905, знае за сжществуването на известното студентско дружество „Христо Ботевъ“, което едно време бѣше посетителъ на червено знаме . . .

Н. Пастуховъ (с. д.): Добре е правило.

Г. Данаиловъ (д. сг): И на комунизмъ.

Г. Пенчевъ (с. д.): Нѣмаше комунисти тогава.

Д. Нейковъ (с. д.): Де сж тия години. Де е онзи идеализмъ! (Възражения отъ сговориститѣ)

Г. Данаиловъ (д. сг): . . . днесъ, г. г. народни представители, дружеството „Христо Ботевъ“ — азъ никога не съмъ се мѣсилъ въ вътрешнитѣ работи на студентитѣ — което обгръща нѣколко стотинъ души студенти, повече отъ 700, и има въ своето настоятелство и сина на единъ отъ нашитѣ другари отъ социалната демокрация, г. Джидровъ, редовно, всѣка година, взема инициативата стотини-стотини студенти да отиватъ съ народното знаме на Вола. Прочее, и тукъ, естествено, червеното знаме отстъпва предъ народното. Азъ трѣбва да спомена още — и може-би моитѣ другари отъ Университета ще ме подкрепятъ — че действително въ последно време нашето студентство проявява едно по-голѣмо прилежание, . . .

П. Стояновъ (р): Така е.

Г. Данаиловъ (д. сг): . . . по-голѣмо внимание къмъ професоритѣ, по-голѣмъ стремежъ къмъ чистата наука — забележете къмъ чистата наука — отколкото по-преди и особено презъ време на войната, презъ единъ нещастенъ периодъ. Едно явление, което трѣбва да се отбележи и подчертае особено силно е, че българскиятъ студентъ днесъ се явява съ по-голѣмо разбиране за своята националностъ, за своята задача, като членъ на тая държава и като учащъ се въ своето високо училище, въ Университета. Азъ никога не съмъ ималъ толкова студенти въ своя семинаръ и толкова редовно, отъ първата до последната лекция, да посѣщаватъ, както имамъ отъ три години насамъ, откато излѣзохъ отъ затвора.

Г. Пенчевъ (с. д.): Зависи отъ професоритѣ.

Г. Данаиловъ (д. сг): Независимо отъ професоритѣ. — Това е едно явление, което особено трѣбва да се отбележи и което ми дава основание да вѣрвамъ, че туй, което нарекохъ духовенъ капиталъ, едно отъ голѣмитѣ условия за нашия напредъкъ, днесъ представлява едно по-голѣмо натрупване, по-здраво запазване и по-рационално употребление за въ полза на народния прогресъ. И надеждата въ туй отношение трѣбва да бѣде голѣма. Азъ нѣмамъ време — а бихъ желалъ да се спра и върху професионалното образование; това ще сторя другъ пътъ, при разглеждането на отдѣлнитѣ бюджетопроекти. Така сжщо поради краткото време, съ което разполагамъ, нѣкои отъ въпроситѣ по отдѣлнитѣ бюджетопроекти ще ги засегна тогава, когато тѣ се разглеждатъ на второ четене.

Г. г. народни представители! Азъ не бихъ желалъ, преди да свърша, да не обърна вниманието ви и върху другъ единъ въпросъ, който спира правилното развитие на нашия бюджетъ и който туря, безспорно, нашия бюджетъ предъ една голъма опасностъ, ако не и предъ една катастрофа — това е репарационниятъ въпросъ. Г. Мишайковъ е ималъ случай онзи денъ да изнесе предъ васъ нѣкои цифри — не желая да ги приповетарямъ. Както азъ нѣколко нѣти, така и други народни представители, така и тѣзи, които говориха преди мене, сме изнасяли тукъ въпроса за репарациитѣ. Ако днесъ, когато ние плащаме само 8 милиона лева златни за репарации и това се отразява върху нашиятъ финанси, ясно е, че следъ нѣколко години, къмъ 1935, 1936 или 1937 г., когато ще трѣбва да плащаме до 40 милиона златни левове, положението на нашия бюджетъ ще бѣде невъзможно. Азъ не вѣрвамъ — нека бѣда лошъ пророкъ — стопанското състояние на България да може да се издигне толкова, щото да можемъ да плащаме 1½ милиардъ лева въ днешна стойностъ за репарации. България не ще бѣде въ състояние да ги плати. Азъ зная, че правителството, въ продължение на три години, е правило своитѣ постѣпки; но къмъ тѣхъ трѣбва да се прибавятъ и постѣпките на народното представителство, и постѣпките на цѣлия народъ предъ онѣзи, които наложили тия репарации, за да се разбере, че не може тази малка страна да издържи такива голѣми задължения. Ако бихъ ималъ повече време, бихъ ви привелъ примѣра за плащане на репарациитѣ, които бѣха наложени на Франция следъ 1815 г. Въ 1815 г., когато Наполеонъ бѣше сразенъ и когато съединенитѣ държави се явиха да сключатъ миръ съ Франция, или по-право Франция да сключи миръ съ тѣхъ, по сѣщия начинъ въ полза на Прусия, Русия, Австрия се наложила на Франция репарации за възстановяване на онѣзи вреди, които бѣха причинили Наполеоновитѣ войски. И тѣ възлизали на онуй време на 1.800.000.000 златни франка. Франция направи едно-две плащания, но следъ туй плащанията преставаха. Значи, изоставянето на репарациитѣ е възможно нѣщо, е исторически фактъ. При военнитѣ стѣлкновения има два начина на отношения между държавитѣ, които сж влѣзли въ борба. Единиятъ е стариятъ начинъ, при който държавата победителка трѣбва да унищожи до край, до коренъ победената държава противница. Спомнете си историята съ Сципионъ Африкански, който разруши най-голѣмата култура по онова време, Картагенъ, за да нѣма противникъ на римлянитѣ, и спомнете си ония събития, които се развиха постепенно презъ XVIII и XIX вѣкъ, които се изразиха въ системата на новата култура, която не въ разрушението, а въ благоденствието на своя съседъ вижда и своето лично благоденствие. Днесъ нашиятъ близки съсед, които искаха да ни изолиратъ, които искаха да ни поставятъ като Симеонъ Стѣпаника, да живѣемъ на единъ стѣлбъ, изолирани отъ всѣка страна, не могатъ да не разбератъ, че съ нашето унищожение ще видятъ и своето. Имашъ случай въ Рилския манастиръ, това лѣто, да чуй речта на единъ подофицеръ, която ми направи силно впечатление. Когато това лѣто подофицеръ отъ рилската дивизия правѣха панахида въ Рилския манастиръ за своитѣ паднали другари, единъ отъ тѣхъ държа речъ и между другото каза: „Нашиятъ братъ славянъ трѣбва да разбере, че при гроба на българина ще се намѣри и гробътъ на другитѣ славяни; който иска да унищожи българина, ще загине заедно съ него“. Това трѣбва да се помни, това не бива да се забравя. Днешнитѣ условия на културенъ животъ налагатъ да се даде възможностъ на всѣки единъ народъ да се развива споредъ своитѣ сили. И азъ съмъ убеденъ, че ако българинътъ тукъ, българинътъ въ Македония би могълъ свободно да развива и проявява своитѣ стопански и духовни способности, той повече ще бѣде полезенъ на своитѣ съсед, отколкото, както тѣ предполагатъ, че чрезъ унищожението му ще могатъ да достигнатъ своето благоденствие.

Ние претърпѣхме голѣми наказания, ние платихме въ желѣзнопътни вагони, ние платихме въ добитѣкъ, ние платихме въ каменни въглища, ние платихме въ жито, ние платихме въ пари много нѣщо; ние надминахме, може-би, онѣзи разности, които нашиятъ съседъ сж направили въ войната си съ насъ. Е, доста е. Време е да се каже: „Стига толкова!“ — и да ни се даде възможностъ ние да се развиваме правилно. Ако се повдигне нашето благосъстояние, ако държавата ни ще може да купи повече вагони, повече материали и други машини, а частниятъ стопанинъ — повече земеделски машини отъ Че-

хословашко и Югославия, безспорно е, че ние съ това ще принесемъ повече полза единъ другиму, отколкото би взела една Югославия отъ нашиятъ златни 40 милиона лева репарации, които нѣма да надминатъ 800 и нѣщо хиляди златни лева презъ годината. Другаде трѣбва да димѣмъ ние основанията на нашиятъ отношения. Азъ смѣтамъ, че не е далечъ денътъ, когато нашиятъ съсед, особено нашиятъ победител, ще разбере, че не чрезъ натискъ и не чрезъ изолирането на България, а чрезъ подпомагането и, ако щете, чрезъ нейното стопанско заздравяване и нейното културно издигане, тѣ ще създадатъ и условия на своето по-нататъшно развитие, на и на своята безопасностъ.

Позволете ми, г. г. народни представители, преди да свърша, да кажа още две думи по въпроса за стопанската криза, която тежи и съсредоточава вниманието и на търговеца, и на селянина, и на всички. Много мъчно е да се каже кога и какъ тя ще се премахне и ще може ли да се премахне. Но, безспорно е, икономистътъ живѣе съ разбирането, че както настѣпва кризата съ своята стагнация, тъй сѣщо, веднага, последователно и неизбежно ще настѣпи и едно заздравяване, едно разширение на стопанскитѣ отношения. Преди известно време, когато се откри английскиятъ парламентъ, ние чухме отъ главата на Англия — кралятъ — думитѣ, че макаръ кризата да е голѣма, има признаци, по които може да се сѣди, че свѣтътъ е къмъ нейния край. Тия хора, които владѣятъ свѣта, които, следователно, сж господари на много други стопански отношения, могатъ по-смѣло отъ насъ да кажатъ това. За нашата страна, за нашата малка България азъ съмъ съ разбирането, че тая криза скоро ще се намали и може-би ще се премахне. Източникътъ на нейното намаление се крие въ българското земледѣлие. Единъ отъ голѣмитѣ теоритици по кризитѣ, проф. Зомбартъ, казва, че както отъ земледѣлието се захващатъ голѣмитѣ стопански кризи — тъй сѣщо въ благосъстоянието на селското стопанство се виждатъ първитѣ признаци на възстановяване нормалнитѣ стопански отношения и проявления на едно оживление, на единъ „Aufschuring“ въ стопанския животъ. Ние като-че-ли имаме тѣзи признаци. Години наредъ, при тежкитѣ климатически условия на нашето земледѣлие, ние имаме лошо плодородие. Миналата година плодородието бѣше добро; всички признаци днесъ говорятъ, че и тази година, при нормално развитие на климатическитѣ условия, плодородието ще бѣде добро. Изглежда, че у насъ като-че-ли следъ нѣколко лоши години, настѣпватъ нѣколко добри години. Трѣбва да вѣрваме, че при едно добро плодородие, онова, което се нарича селско богатство ще се засили, а заедно съ това ще се яви и едно общо повдигане на стопанскитѣ отношения. Това селско богатство ще се засили стига само лихварството да не пояде това, което земята или Богъ, както казватъ селянитѣ, дава на селската къща. Така че въ това отношение, азъ смѣтамъ, ние имаме основание да вѣрваме въ едно близко премахване на кризата.

Позволете ми нѣколко индикации. Азъ ще цитирамъ нѣкои отъ балансирѣ които сж отпечатани въ „Държавенъ вестникъ“. Макаръ че годината 1925 се смѣта една година на криза, азъ знамъ сериозни дружества — не искамъ да споменавамъ имената имъ — едно отъ които, срещу капиталъ отъ 3 милиона лева, въпрѣки всички разходи, раздава 20% дивидентъ.

И. Илиевъ (с. д.): „Изида“ презъ 1925 г. колко спечели?

Д-ръ И. Караджовъ (з.): „Гирдапъ“ раздаваше по 40%.

Г. Данаиловъ (д. ст.): Оставете да кажа, пѣкъ вие си правете смѣтките. — Друго едно сѣщо сериозно дружество раздава 25% дивидентъ. Трето едно дружество, което се занимава съ произвеждането на тухли и други керамични издѣлия, следъ като е амортизирило своитѣ голѣми имоти — въ баланса си тия свои недвижими имоти ги е означило съ единъ левъ — дава повече отъ 16% дивидентъ. Не ще съмнение, азъ съмъ избралъ тѣзи дружества, които сж по-добре, обаче има дружества, които свършватъ и съ загуби. Когато разгърнете „Държавенъ вестникъ“ и видите баланса на дружествата, ще ви направи общо впечатление това, че тѣхниятъ животъ не е тъй лошъ и при всичко туй оплакванията сж всеобщи. Изглежда, че кризата има освенъ чисто материална, стопанска страна, но има и психологическа страна. Шомъ веднажъ се каже, че положението е лошо, всички вече възприематъ това мнение, безъ да си дадатъ смѣтка за това. Азъ знамъ

единъ градъ, какъто търговците, като спечелятъ презъ годината 300—400—500 хиляди лева и когато ги попитахъ: какъ е търговията тази година, отговарятъ: „Лошо, не върви, търговията е замръзла“. Азъ знамъ пъкъ и друго едно градче, въ което търговците като спечелятъ 5—10 хиляди лева, казватъ: „Добре е, всичко е отлично“. Значи имаме едно вътрешно психологическо настроение, и затуй при стопанска криза, когато единъ път се каже че има стагнация, това мнение се разпространява и се възприема отъ всички.

Азъ не си правя илюзия, че днесъ ние сме въ благополучие, въ благосъстояние, въ смисълъ на перспективитъ, че има криза — това го признавамъ, но въ всеки случай искамъ предъ г. г. народните представители да извади моето заключение, което е, че стопанската криза, която ни мъчи, не бива да ни спъва въ нашитъ пресмислитъ за бюджета. Ако наистина кризата е страшна, както нѣкои казватъ, тогава и г. Стояновъ, и г. министъра на финанситъ сж прави като казватъ, че дефицититъ, които ни предстоятъ, сж страшни. Но ако кризата постепенно се намаля, тогава бюджетътъ ще може да върви въ своето нормално развитие и приходитъ, които сж предвидени да постигнатъ, ще постигнатъ, и ще може да се дойде до онази цифра, която е напечатана въ бюджета, който разглеждаме. Ако обаче, по една или друга причина бждемъ принудени да внасяме допълнителни кредити за милиони лева, разбира се, че равновесието на бюджета ще се развали и ще се дойде до единъ дефицитъ, който ще бжде естествено послѣствие отъ тия свързано несвързани съ предвижданията на министъра на финанситъ условия. Но въ всеки случай бюджетътъ тъй, както е внесенъ, е една стъпка къмъ засилването на нашето културно и стопанско развитие, къмъ едно социално подобрене на чинovníищитъ чрезъ увеличението на тѣхнитъ заплати, — подобрене хигиеничнитъ и стопански условия, увеличаване и закрѣпване на народния капиталъ. И гласувайки бюджета на българското правителство, ние трѣбва да се въодушевяваме отъ едно: чрезъ него да закрѣпимъ българската идея, Българската държава. (Продължителни ржкоплѣскания отъ сговориститъ)

Председателъ: Има думата народниятъ представителъ г. Петъръ Тодоровъ.

П. Тодоровъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Нѣмаме да взема думата по тѣзи дебати въ връзка съ бюджетопроекта, ако не бѣхъ принуденъ да направя известни поправки въ цифритъ, които се изтънаха тукъ отъ известни страни.

Бюджетитъ за 1923/1924 и 1924/1925 финансови години и текущия държавенъ бюджетъ, естествено, не сж работа на едно лице — па било то облѣчено съ най-големата властъ въ нашата страна — нито сж работа на единъ кабинетъ. И азъ считамъ за дълъгъ да кажа нѣколко думи въ връзка съ двата приключени вече държавни бюджети, защото тѣ сж резултатъ на усилията на цѣлия парламентъ и преди всичко — на обществената сила, която управлява. И, подчертавамъ, ако съ известни цифри не се манипулираше пристрастно, нѣмаме да се явя тукъ. Кавото е направено — направено е; лошо или добро — то остава като елементъ или като гравитенъ материалъ за нашата бюджетна и финансова история. Ние можемъ да имаме такова или онакова отношение къмъ това, което е извършено — ще дойде време по-спокойно и по-достойно то да се оцени.

Но, подчертавамъ, ако едни добри резултати — и азъ ще мотивирамъ това — не се изтъкваха като бедствие въ нашия държавенъ бюджетъ, въ нашето държавно стопанство, нѣмаме азъ да се явявамъ тукъ — може би това е малко нескромно — да ви занимавамъ съ този въпросъ.

Говорѣше се — и то съ единъ доста демонстративенъ патосъ — че бюджетитъ за 1923/1924 и 1924/1925 финансови години завършили съ дефицити. Е добре, азъ ще ви прочета цифритъ, които сж ми далени отъ официално мѣсто и които не могатъ субективно да се обясняватъ, защото сж взети отъ надлежнитъ официални отчетни книжа. Преди всичко трѣбва да забележа, г. г. народни представители, че мене дефицитъ — ако такъвъ съществува — не ме плаши. Стига презъ това време, когато се е упражнявалъ известенъ бюджетъ съ дефицитъ, да е извършена положителна, творческа работа. Ако съ този дефицитъ не е компрометирано финансовото положение на държавата, ако съ него не е залюляна нашата валута, ако не сж се открили нови

перспективи за нашата държава, за нашия държавенъ бюджетъ, безспорно е, нѣма защо да се смущаваме отъ него. Азъ не правя тази уговорка, защото отъ цифритъ ще получа известни неблагоприятни резултати, но азъ твърдя, че тѣзи дефицити не сж такъвъ зловещъ фетишъ, за да замаятъ нашитъ глави.

Презъ 1923/1924 г. г. г. народни представители, — споредъ официалнитъ книжа — сж получени 5.365.000.000 л. редовни приходи. Извънредни приходи нѣмаме — и това е голѣмото нещастие на финансовитъ министри въ тази критична епоха, въ която ние сме длъжни щемъ-нещемъ да работимъ и да я изживѣемъ — освенъ единъ малъкъ извънреденъ приходъ отъ 100.000.000 л., който влиза въ тѣзи сметки, и който ние добихме вследствие отмѣненито на нашитъ банкноти.

Разходитъ презъ тази година сж: редовни 4.955.000.000 л., извънредни 530.000.000 л., и разни други оформени и неоформени 200.000.000 л. — всичко 5.685.000.000 л.

Презъ 1924/1925 г., когато се стѣгна финансовата администрация, когато властта се почувствува на своитъ крака, когато вече можехме да оперираме като стопани закрепили и заздравили въ нашата собствена земя и въ управлението, се получи, безспорно, едни отлични — да не кажа блестящи — резултати, които ни дадоха възможностъ да покриемъ това, което се яви като минусъ въ предшествующия бюджетъ, и даже да имаме известенъ плюсъ. Презъ 1924/1925 г. сж постигнали 6.870.000.000 л., плюсъ 100.000.000 л. печалба отъ обмѣната на банкноти — 6.970.000.000 л. Разходвани сж по редовния бюджетъ 5.898.000.000 л., по извънредния бюджетъ 520.000.000 л. и разни други — 137.000.000 л.

Общиятъ балансъ за двѣтъ финансови години е следующия, г. г. народни представители: 12.323.000.000 л. приходи и 12.230.000.000 л. разходъ, или кръгло единъ плюсъ — подчертавамъ дебело, за да се забележи отъ всички, които тъй или иначе критикуаха резултатитъ отъ тѣзи два бюджета — отъ 100 милиона лева.

К. Пастуховъ (с. д): И г. финансовиятъ министъръ критикуаше.

П. Тодоровъ (д. сг): Г. Пастуховъ! Г. министърътъ на финанситъ не каза нищо подобно.

К. Пастуховъ (с. д): И той критикуаше тази политика на дефицити.

Председателъ: Недейте прекъсва, г. Пастуховъ, нѣма думата.

К. Пастуховъ (с. д): Да се обясни на Народното събрание.

П. Тодоровъ (д. сг): Г. министърътъ на финанситъ въ своитъ заключения каза, че бюджетитъ се сключиха уравновесени.

К. Пастуховъ (с. д): Нѣма защо къмъ насъ да се обръщате, когато г. министърътъ на финанситъ констатира това.

Председателъ: Нѣма думата, г. Пастуховъ!

К. Пастуховъ (с. д): И Вие ще направите по-добре да се обясните съ него предъ Народното събрание — къде лежи истината по тоя въпросъ.

П. Тодоровъ (д. сг): Г. Пастуховъ! Имате грѣшка.

К. Пастуховъ (с. д): Г. Тодоровъ! Азъ не искамъ да внасямъ никакъвъ личенъ елементъ, защото не съмъ компетентенъ по финансовитъ въпроси, но отъ изложението на г. министъра на финанситъ у всеки народенъ представителъ остана впечатлението, че имаме работа съ едни дефицити, на които трѣбва да се тури край. Азъ искамъ вие, бившиятъ министъръ и настоящиятъ министъръ на финанситъ, да се обясните.

П. Тодоровъ (д. сг): Г. Пастуховъ! Тамъ е Вашата грѣшка, че Вие сте излѣзли съ впечатление, а не сте излѣзли съ едно положително заключение.

К. Пастуховъ (с. д): Венчки ние.

П. Тодоровъ (д. сг): Азъ внимателно следихъ речта на г. министра на финанситѣ, и ако други господа не бѣха си позволили да говорятъ погрѣшно, нѣмаше да излизамъ съ тия данни. — Не само моето убеждение е такова, но и отъ речта на г. министра на финанситѣ, тъй както е въ дневницитѣ, следва като едно крайно заключение, че тия два бюджета сж завършили балансиранни.

К. Пастуховъ (с. д): Азъ мисля, че го нѣма това нѣщо.

П. Тодоровъ (д. сг): Не. Азъ ще ви кажа. Азъ не отговарямъ на г. министра на финанситѣ, а на съвсемъ други хора.

К. Пастуховъ (с. д): Азъ искамъ да изтъкна, че има противоречие, а не че имате нѣкаква лична разпрания съ нѣкого.

П. Тодоровъ (д. сг): Нищо подобно! Значи, като се взематъ предъ видъ всички разходи презъ тия две бюджетни упражнения по редовнитѣ бюджети — даже и тия по извънреднитѣ бюджети, за които се казва, че трѣбва да бждатъ покрити съ държавни заеми — излиза, че съкрупичето е излѣзло — не искамъ да кажа голѣма дума, съ честъ — но, съ голѣмитѣ усилия, които сж направени, съ резултатъ. Това е, г. г. народни представители!

Вѣрно е — може да има известно различие — че презъ това време, презъ 1923/1924 и 1924/1925 финансови години, сж правени разходи, не само въз основа на редовнитѣ и извънреднитѣ бюджети. (Глъчка въ лѣвницата)

Председателъ: Г. Ковачевъ! Не приказвайте. Можете да отидете въ коридора или бюфета.

Г. Пенчевъ (с. д): Ей!

И. Ковачевъ (з): Г. председателъ може да си стои тамъ.

К. Пастуховъ (с. д): (Казва нѣщо)

Председателъ: Думата е за г. Ковачевъ, който постоянно приказва, не за Васъ.

К. Пастуховъ (с. д): Ние слушаме съ внимание и искамъ да разберемъ различието.

И. Ковачевъ (з): Не сме въ първо отдѣление, г. председателю!

Председателъ: Азъ не говоря за Васъ, г. Пастуховъ.

П. Тодоровъ (д. сг): Г. г. народни представители! Вѣрно е, че презъ тия две бюджетни упражнения, както и презъ настоящото бюджетно упражнение, се реализирва, както и въ бждашитѣ бюджетни упражнения ще се реализирва единъ другъ бюджетъ — бюджетътъ за ликвидацията на войнитѣ. Той е голѣмата рана на нашето държавно стопанство. Наречете го грѣшка, наречете го голѣмъ трагизъмъ на българското племе, наречете го неуспѣхъ, наречете го непредвидливостъ — както и да е, то е едно голѣмо национално нещастие. Този бюджетъ, който ние сме заставени да реализираме, ние го получихме въ наследство въ 1918 г. — както и тѣзи, отъ които го получихме, сж го получили по-рано. Ежегодно този бюджетъ създава единъ голѣмъ пасивъ, текатъ смѣтки още отъ Балканската война отъ държавния ковчегъ, и той слага голѣмъ минусъ въ държавното съкровище. Презъ тия две финансови години — доколкото се простиратъ монтѣ сведения, които ми се дадоха сега — сж разходвани 250.000.000 за оформяване на разписки за реквизиции и други подобни разходи. Тия 250.000.000 л. глътатъ плусъ отъ 150.000.000 л. и оставатъ на съкровището единъ пасивъ отъ 100.000.000 л.

Г. г. народни представители! Азъ не зная дали може нѣкой да претендира на такъвъ генераленъ замахъ — да е въ състояние съ редовнитѣ приходи на държавата да ликвидира съ тѣзи извънредни разходи. Резултатитѣ, които се получаватъ досега, азъ твърдя, че не сж плодъ на нѣкакъвъ особенъ жестъ, на нѣкаква комбинативна способностъ, на нѣкаква колосална предвидливостъ или другъ факторъ, който стои вънъ отъ възможността на обикновения депутатъ или обикновения гражданинъ въ България. Следъ като ние сме събрали малко повече данѣци, следъ като криво-лѣво сме уредили държавнитѣ смѣтки,

следъ като сме свързали крайщата на редовния и на извънредния бюджети — желѣзници, пѣтища, шосета — може ли да иска добросъвестно нѣкой отъ насъ да ликвидираме съ редовнитѣ постъпления въ държавното съкровище — при тѣзи данѣци, при тая обеднялоостъ на страната — и разходитѣ отъ войнитѣ? Разбира се, че не може.

И, следователно, ако има известно различие, то се крие въ това, че се взема въ съображение и разходътъ, който е правенъ презъ тия две бюджетни упражнения — който се прави и презъ настоящото бюджетно упражнение, който ще се прави и въ бждаше — за оформяване на известни извършени разходи презъ време на войнитѣ. Но азъ бихъ пожелалъ да зная, кой отъ срѣдата на народното представителство свободно, добросъвестно, безпристрастно ще дойде тукъ да каже: „Вѣрно е, вие можахте, вие съумѣхте въ една или друга форма да се справите съ текущитѣ набожности разходи; вѣрно е, вие можахте съ редовнитѣ приходи на държавата до известна степенъ да покриете това, което обикновено е покривано съ заеми — разходитѣ за желѣзници, пристанища, пѣтища т. н. — по ние искамъ отъ васъ нѣщо повече: искамъ отъ васъ героизъмъ, искамъ нѣщо генерално, искамъ ония разходи, които сж направени въ войнитѣ презъ 1912/1913 и 1915—1918 г., да ги покриете съ редовнитѣ приходи“. Това е невъзможно. Това не може да се иска отъ никого, най-малко азъ мога да го искамъ отъ този, който управлява.

Та, г. г. народни представители, когато се говори за дефицитъ, подчертавамъ, азъ съвсемъ не се боя. И когато съмъ изтъквалъ отъ тамъ (Сочи министерската маса), че бюджетътъ е балансиранъ, азъ съмъ разбиралъ балансиране чрезъ приходитѣ, добити по редовния бюджетъ, на редовнитѣ разходи и на тѣзи категории извънредни разходи, които преди малко ви изтъкнахъ. Това е истината, г. г. народни представители. Между мене и финансовия министъръ не съществува никакво различие.

К. Пастуховъ (с. д): Говоря ти дѣще, сѣщай се снахо! И затуй правителството е въ тъмнина.

Председателъ: Нѣмате думата, г. Пастуховъ! Недейте прекъсва!

К. Пастуховъ (с. д): Говоря ти дѣще, сѣщай се снахо! Вие говорѣте ясно, и тѣ да говорятъ открито.

П. Тодоровъ (д. сг): Г. Пастуховъ! Съжалявамъ, че ме прекъсвате. Азъ се достатъчно обяснихъ. Ако между мене и г. министра на финанситѣ имаше различие по този голѣмъ въпросъ — повтарямъ, по тоя голѣмъ въпросъ — това различие ние щѣхме да го изживѣемъ между насъ, по простата причина, че нѣма защо да обръщаме Народното събрание на арена за единъ публиченъ споръ.

Сега, азъ искамъ да подчертая, че въ тѣзи 12.230.000.000 л. разходъ въ двѣтѣ изтекли бюджетни упражнения влизатъ, г. г. народни представители, освенъ кредититѣ за погасяване на текущитѣ държавни разходи, още и близо 600.000.000 л. за творчески цели. На Министерството на земледѣлнето, на Министерството на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ и на Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и благоустройството — на азъ бихъ желалъ да зная и бюджетътъ на кое министерство, общо погледнато, не е творчески — сж дадени близо 600.000.000 л. кредити за доставка на релси, вагони, локомотиви, за постройка на пѣтища, за издигане на държавни сгради. Азъ трѣбва да подчертая това, защото често се спекулира съ думата консомативенъ бюджетъ. Консомативенъ бюджетъ — когато е искренъ финансовиятъ министъръ той го казва — значи: „Заставенъ съмъ да плащамъ много репарации; заставенъ съмъ да плащамъ много окупации; заставенъ съмъ да плащамъ много реквизиции; заставенъ съмъ да плащамъ 400 милиона лева за наемна армия; заставенъ съмъ да се боря съ една погромена валута — всичко това сума сумагомъ дава единъ милиардъ, два или два и половина милиарда; какво искате сега отъ мене да ви дамъ за строителни цели?“

Тия цифри показватъ, че колкото и да сме били скромни, колкото и да сме говорили, че бюджетътъ е консомативенъ, същевременно ние — Сговорътъ, Парламентътъ, властта — сме отдѣлили една грамадна сума за задоволяване на материални нужди на нацията, за създаване на всичкитѣ предпоставки за една сигурна, за една положителна рента на бждещето.

Г. г. народни представители! Азъ ще изкажа една мисль, въ която не искамъ да вложа никаква тенденция.

Не бихъ желалъ въ случая да се сметне, че искамъ да споря съ когото и да било — това не е мой навикъ; ако искамъ да споря, азъ ще споря въ една нитимна обстановка, за каквато имамъ всичката възможност. И ако не бѣше нужно да се отблъснатъ ударитѣ, които поради едно недоразумение дойдоха върху тия бюджети отъ известни опозиционни страни, азъ нѣмахъ да се явя на трибуната. Думата ми е за строителството.

Вѣрно е — не говоря за мене лично, азъ ще правя частъ отдѣлна отъ това, което сега стои тамъ (Сочи болшинството), и което е преди всичко напата сила — че когато тѣзи бюджети сѫ правени и реализирани, както видѣхте, отдѣлено е нѣщо за творчество — не всичко, което е необходимо, не толкова, колкото е нужно, не за задоволяване на всички крещащи нужди на нацията, но все пакъ отдѣлено е нѣщо. Е добре, г-да, често се казва: „Престанете съ разходитѣ, пилѣ се“. Това е другъ въпросъ — той е въпросъ на администрация, на техника, на управление; тамъ можемъ да бждемъ критикувани, можемъ да бждемъ осжждани. Но изобщо, принципиално, казва се: „Даваме се много“. Даваме се, г-да, защото имаме, защото когато се реализира единъ редовенъ бюджетъ съ единъ плюсъ отъ 900 милиона лева, безспорно е, че тѣзи 900 милиона лева азъ нѣма да ги остава въ държавната каса, ами ще гледамъ да възстановя похабеното въ нашитѣ държавни желѣзници, което дава толкова печални резултати по отношение скоростта, ще дамъ за подобрене на администрацията на този важенъ ресоръ. Азъ чуохъ тукъ нѣкои да говорятъ: „Защо вземахте вагони отъ Чехия?“ И отговарямъ: не само, че тѣ бѣха необходими, но жалкото е, че не можахме нѣщо повече да доставимъ, жалкото е, че днесъ сме въ такова положение, че министрътъ на финанситѣ е принуденъ да каже: „Ще спремъ за известно време този еланъ, ще му поставимъ край. Богъ е добъръ, ще се намѣрятъ срѣдства по-други отъ тѣзи, които досега сѫ намирани. Има единъ фондъ отъ недобори. Азъ бѣхъ нареченъ тукъ едва ли не специалистъ по събиране тѣзи недобори. Г. г. народни представители! Да оставимъ тѣзи леки, да не кажа по-тежка дума, сарказми за други области и за друго време. Моментитѣ, въ които живѣемъ, сѫ доста сериозни, за да искамъ съ такава една драстична и несериозна характеристика да очертаваме фигурата на известно управление или най-малко на известни усилия. Вѣрно е, че заварихме недобори. Защо? Ние ли ги напругахме? Лоша ли бѣше администрацията, лоша ли бѣше данъчната система? Ние ли хвърлихме тази страшна мъгла, тѣзи първобитни гори въ нашата данъчна система, че я направихме непроходима? Не, това бѣше едно заварено положение, защото тогава по-леко се живѣеше, защото чукътъ на репарациитѣ не бѣше допѣлъ, защото ефектътъ на погромената валута не бѣше настѣпилъ и защото имаше хора, които казваха: „Следъ насъ ако ще би и потоппъ“. Спекулираше се съ най-свършени данъчни принципи, изтъкваше се, че мозъкътъ на българския данъкоплатецъ е еволюиралъ до последния градусъ на данъчното развитие, твърдѣше се, че сме въ състояние да изтъкнемъ всѣки моментъ чистия доходъ отъ нашето селско и градеко стопанство. И когато най-после се създаде такава колосална мъгла и когато най-после самитѣ строители на тази данъчна система се загубиха въ този безкраенъ лабиринтъ, вдигнаха ръка и казваха: „Нека другъ дойде да се справи съ това печално наследство, което ние сега създаваме“.

Заварихме недобори и тѣ трѣбваше да се разчистятъ, трѣбваше една остра бравда, както казва Жуль Пейо, да мине презъ тѣзи гори, да премахне всичко, което е негодно, което пречи, което ограничава кръгозора на фискалната администрация, и да събере това, което е събираемо. Азъ не съмъ виновенъ, че въ онази епоха на ажиотажъ, когато се играеше *à la hausse*, *à la baisse* не, а когато всѣки моментъ се реализираха грамадни богатства и всѣки бѣше свикналъ да изживява онова време, което презъ време на войната не можа да изживѣе, по силата на това, че се е върналъ здравъ, живъ и читавъ, азъ не съмъ виновенъ, че тогава нѣкои наши финансови администратори не можаха да схванатъ своята тежка голѣма задача и да ликвидиратъ веднага въ този купъ отъ банкноти задълженията на отдѣлнитѣ данъкоплатци къмъ държавната хазна. Азъ не жалаехъ, ние не искахме, Демократическиятъ съговоръ най-малко желаше, сегашното правителство най-малко искаше да се яви въ ролата на единъ голѣмъ ексекюторъ. Защото, г. г. народни представители, тогава, когато гласувашъ свършени закони и твърдишъ, че облагашъ всѣки

данъкоплатецъ въ зависимостъ отъ неговитѣ идеални податни сили и не събирашъ данъка, тогава минавашъ за най-голѣмъ реформаторъ и тогава оставяшъ най-голѣмъ споменъ между населението, което изобщо никѣде не обича да плаща. Е добре, дойдохме до нашия колосаленъ дългъ, който не бѣше изпълненъ, а трѣбваше да се изпълни. Стегнахме финансовата администрация, лоша или добра, казахме, че всичко това трѣбва да се пречисти и да се види, кое е реалниятъ, живиятъ активъ, коя е монетата, която азъ ще мога да запиша въ partidата на държавнитѣ книги като събираемъ креансъ, кое е нула, за да бжде унищожено. Азъ бихъ желалъ да се каже: къде е тукъ прекомѣрното затѣгане на винта, къде е тукъ ексекцията, къде е тукъ изобщо желанието *à tout prix* да се балансира нашиятъ държавенъ бюджетъ? Законътъ повелева, законътъ бѣше изпълненъ, резултатитѣ сѫ налице. И днесъ ако говоримъ ние за балансиранни и небалансирани бюджети, азъ съмъ първиятъ, който ще направи тази грамадна концесия на всѣки критикъ. Вѣрно е, че 500—600 милиона лева отъ това, което висѣше въ министерството като мъглява несъбираема величина, се вписа въ държавнитѣ книги като приходъ на държавното съкровище.

Г. г. народни представители! За да се допринесе отчасти поне за балансирането на нашитѣ държавни смѣтки, трѣбваше да се предприеме реформиране на данъчната система. Азъ не казвамъ, че съмъ извършилъ това лично; най-малко може да претендира за патентъ този или онзи отъ управляющитѣ тогава, включително и тѣзи отъ нашитѣ колеги, които останаха въ кабинетата на г. Ляпчевъ, че това е тѣхно лично дѣло; това е работа на Парламента, това е работа на парламентарната финансова комисия, това е работа на онѣзи преданни синове на България, които искаха да сътрудничатъ на това голѣмо строително дѣло. За да се справимъ по-лесно съ тѣзи недобори, за да уяснимъ отношенията между данъкоплатеца и хазната, за да въдворимъ, ако не идеаленъ режимъ, което е невъзможно — помнете какво стана въ Франция, кѣдето данъкоплатецитѣ не искаха да плащатъ данѣци и кѣдето данъкоплатецътъ е потиснатъ, онеправданъ, ексекутиранъ — въ всѣки случай, за да установимъ по-ясно дистанцията, която трѣбва да фигурира между хазната и данъкоплатеца, предприе се оная данъчна реформа, онзи Монбланъ отъ декларации, она субъективизмъ, който се влагаше въ облагането, она голѣмъ размахъ на произвола, оня книги, въ които председателитѣ на комиситѣ и силнитѣ партизани се месѣха съ своитѣ нечисти прѣсти и увеличаваха или намаляваха данъка. Всичко това въ една или друга форма се хвърли въ калъта като безумно, безразсѣдно, и най-после изникна една данъчна система проста и ясна, наистина, съ петъ крачки по-надире отъ съществуващата, за да може данъкоплатецътъ да има ориентирователна линия, що трѣбва да даде, и що е дълженъ да даде на хазната.

Г. г. народни представители! Това допринесе извънредно много, штоо данъкоплатецътъ да бжде малко по-свежъ и по-бодъръ, и съ по-голѣмъ съзнание за отговорностъ предъ хазната. Когато на данъкоплатеца се каза, че неговиятъ умъ нѣма да бжде замотанъ въ паяжината на всевъзможни книги, че отъ днесъ нататкъ, при опредѣленъ доходъ ще плати това и това; когато се намалиха ексекутивнитѣ и експроприационнитѣ проценти, тогава се премина въ оная фаза, въ она периодъ на отношения между съкровището и данъкоплатецитѣ, който открива една хубава перспектива. Това се извърши не за угодата на тая или оная партийна програма, на тѣзи или онѣзи локални или, може-би, държавни лозунги; това се извърши, защото трѣбваше да се защити единъ общъ държавенъ принципъ — да се плати това, което трѣбва, но да се плати съ разумъ и навреме.

Г. г. народни представители! Азъ нѣма да се спирамъ тукъ нито да защищавамъ, нито да коря финансовата администрация, която извърши, бихъ казалъ, едно голѣмо дѣло. И много права бѣше бележката на г. Данаиловъ, че ако наистина тя е толкова надире останала, до известна степенъ се дължи на това, че тя е плътъ отъ плътята на цѣлата нация, и защото ѝ възлагаме да прилага една свършена данъчна система. Има нѣщо, което трѣбва да се поправи въ нея, както и въ всѣки отрасълъ на държавното стопанство; има много нѣщо въ нея, което не е за тамъ. Но азъ смѣтамъ, че затова сѫ необходими малко по-нормални времена, съ по-голѣмо повишение стойността на българския левъ и съ единъ, така да се каже, по-сигуренъ

държавен бюджет, за да може да се привлече на това мѣсто онова, което сега не е въ държавната канцелария, за да може да му се даде това, което до известна степен ще го направи доволно. Защото, г. г. народни представители, вие знаете много хубаво, че въ държавните канцеларии днесъ стоятъ и способни, честни люде. Но азъ бихъ пожелалъ да зная, кой между васъ може да свърже своя частенъ балансъ съ 5—6 хиляди лева заплатата на месеца? И считамъ, че усилията, които се направиха въ тая областъ, колкото и скромни да сѫ, тѣ сѫ усилия, направени съ корава ръка. Усилията, които днесъ прави министърътъ на финансите, сѫ усилия, които трѣбва да поздравимъ. Обаче едно нѣщо, на което азъ обръщамъ внимание, и което съставлява бѣлежъ на тоя новъ курсъ въ финансовата политика на страната е, че по-малко се партизанствуваше при облагането чрезъ тая финансова администрация, че не може да се посочи нито единъ единственъ примѣръ, когато, по заповѣдь отгоре или по нареждане отъ междинитѣ стави на финансовата организация и администрация, да се е далъ единъ пороченъ, тъменъ, черенъ, лошъ директивъ, въ тозъ или онзи край, за да се облага населението въ зависимостъ съ убежденията на отдѣлния данъкоплатецъ. Все пакъ това е една грамадна крачка напредъ, която бихме желали и тѣзи, които ще дойдатъ следъ насъ, говоря изобщо, да я следватъ, защото това обстоятелство е най-много допринасяло за ония кавги при облагането, за ония лоши и порочни наклонности въ администрацията на нашето финансово ведомство.

Г. г. народни представители! Бюджетътъ въ тая смисълъ, който азъ изтъкнахъ, при тозъ балансъ, който азъ подчертахъ, не е идеаленъ и не може да покрие — това е невъзможно — всички разходи на съкровището, въ тоя моментъ, отъ която епоха и да сѫ тѣ, особено когато сѫ резултатъ на тоя нашъ голѣмъ, висшъ трагизмъ, поради печалнитѣ войни. Но въ тая посока се пристѣпва да се работи здраво, енергично. И азъ виждамъ, поне отъ това, което става въ бюджетарната комисиия, че новиятъ финансовъ министъръ, като че ли е още по-енергиченъ, защото, може-би, днесъ за днесъ перспективитѣ и времената сѫ малко по-тежки отколкото тогава, когато ние можахме да съберемъ лесно седемъ милиарда приходи, да съберемъ единъ милиардъ лева отъ прѣки данѣци. Г. г. народни представители! Ако това не бѣше станало, и нашиятъ левъ не щѣше да може да застане отъ две години и нѣщо така твърдо на своитѣ крака. Нашиятъ отличенъ приятелъ Чернооковъ, когато анализиралъ единъ пътъ отъ тая трибуна цифритѣ на нашия размѣненъ, търговски балансъ, по поводъ, струва ми се, на законопроекта за премахване на износнитѣ мита на тютюна, зададе тоя страненъ, парадоксаленъ въпросъ: „Българската народна банка не губи! Та неуже-ли най-после тукъ има нѣкаква магия или друга нѣкаква мистерия? Вие тамъ или фалшифицирате вашитѣ книжа, или чортъ знае какво става! Какъ е възможно до сега вие да задържите курса на българския левъ?“ — не говоря за мене, а за тия, които ръководятъ този сервисъ, толкова деликатенъ, толкова важенъ и толкова тънъкъ и толкова, така да се каже, обхващащъ всичкитѣ страни на частното и държавното стопанство — „какъ е възможно, щото при тоя пасивенъ балансъ, когато се внася за 6 милиарда лева стока едва ли не само за 10 месеца, и когато не само че не се изнася за еквивалентни левове на тоя 6-милиарденъ вносъ, ами се изнасятъ 400 милиона лева за стипендии, разходи за пенсии, за Външно министерство, изнесоха се 1 милиардъ и 200 или 300 милиона лева за репарации, окупации, реституции, купони и какво ли не — какъ е възможно курсътъ на българския левъ да се задържи?“ Г-да! Тукъ нѣма никакво чудо и най-малко е нѣкаква магия. То е резултатъ между другото на вашето законодателство и на одобрението, което сте давали толкова време, толкова години, на тая или оная законодателна инициатива, на този или онзи административенъ актъ — да се събере данѣкъ, да се разходва въ този или онзи размѣръ, да се съкрати този или онзи разходъ, да се извърши, ако обичате, тази или онази екзекуция, то е резултатъ, преди всичко, на стѣгане обрѣчитѣ, както казахте едно време стариятъ общественикъ Йорданъ Тодоровъ, на разсѣхналата каца, каквато представляваше дълго време нашиятъ държавенъ бюджетъ. Г. Данаиловъ е правъ, и азъ не искамъ неговитѣ думи да взема нито въ мое скonto, нито въ мой активъ, не, а да кажа, че това е активъ на цѣлия Парламентъ; че ние опериремъ съ единъ мѣгляви, неустановени цифри, съ единъ контури, въ които може да се внесе измѣнение и съдържание на всевъзможни

закопи. До 9 юний ние нѣмахме бюджетъ. Отъ тогава съ всички ваши усилия въ бюджетарната комисиия, въ Министерския съветъ, въ други съвети и пр., ние се снабдихме не съ идеаленъ, не съ свършенъ отъ гледна точка на финансовата наука и теория правиленъ, съ идеална архитектоника бюджетъ, но въ всеки случай съ единъ бюджетъ при безбюджетно състояние.

Това искахъ да кажа, г. г. народни представители, по въпроса за валутата, доколкото тя е свързана съ държавния бюджетъ.

Азъ после ще се спра на оня песимистиченъ, съ голѣмо оправдание, тонъ, който пролича въ експозето на г. министра на финансите. А той, безспорно, нѣма да бѣде финансовъ министъръ, ако нѣма тоя тонъ, ако, като държавенъ домакинъ, не е загриженъ повече отъ насъ, обикновенитѣ народни представители, за валутната запасъ и за състоянието на нашата Народна банка. Въ всеки случай, азъ не мога да не подчертая, че благодарение на ония организически, строителни промѣни, които станали и въ законитѣ, които уреждаха живота на Народната и Кооперативна банки, и вследствие на този актъ, който — позволете ми тукъ да вмѣкна и малко политически елементъ — въ известни отношения съперничи на акта 9 юний, именно, закриването на борсата, за да бѣде отстранена черната ръка на спекулацията, който актъ намѣри единодушното одобрение на Парламента, благодарение на това, казвамъ, можахме да изтраемъ тоя периодъ на страшни валутни дефицити, на застрашителни пасивни цифри въ нашия търговски и размѣненъ балансъ. И най-сетне опозиционеритѣ идватъ тукъ да обясняватъ тази работа съ чародейство, съ магия!

Г. г. народни представители! Ние можемъ само да поздравимъ г. министра на финансите, че това, което бѣше идея наша, ваша, обща — вписването въ бюджета на държавата една колкото е възможно по-голѣма цифра български левове за погасяване дълга на държавата къмъ Народната банка, днесъ намира приложение въ новия бюджетопроектъ. Това е едно дѣло съ такова значение, каквото струва ми се, има и онова дѣло, което извършихме и извършихте съ прехвърлянето на камбиалната търговия къмъ Народната банка като неинъ монополъ. Това е една тема, бихъ казалъ, вулгарна, една тема много известна и нѣма защо азъ тукъ да ви мотивирамъ това решение на Министерския съветъ, което е намѣрило изразъ въ бюджетопроекта и което трѣбва сърдечно да поздравимъ. Вѣрно е, че отдавна се говорѣше за това, вѣрно е, че и въ моя последенъ докладъ до Министерския съветъ тая мисль фигурираше, но вѣрно е също така, че министърътъ на финансите, който има честта днесъ да управлява нашитѣ финанси, осъществява това. Това е логически завършекъ, бихъ казалъ, на оня комплексъ отъ мѣроприятия, на оная система, която всички вие и ние възприехме, за да гарантираме скромната стойностъ на нашата българска монета.

Г. г. народни представители! Говори се много често, извънредно често за дефицити — и когато се знае, и когато се не знае. Следъ като изтъкнахъ тия цифри, азъ мога спокойно да кажа: това сѫ тѣ, даннитѣ! Не може бухгалтерията на Финансовото министерство да ме е излъгала. Ако при тия данни се говори за дефицити, това показва едно: или че тоя, който има тия данни, не знае да чете, или че самитѣ цифри сѫ погрѣшни. Искамъ да кажа, че когато се говори за дефицити отъ тия, които знаятъ и не знаятъ не се взема въ съображение, че бюджетитѣ за 1923/1924, 1924/1925, 1925/1926 финансови години и настоящиятъ бюджетопроектъ на г. министра на финансите съдържатъ четири грамадни пера, отъ които тукъ проститѣ умове могатъ често да правятъ голѣми въпроси, голѣма политика, за да шокиратъ и раздрозватъ низшиятъ инстинкти на некултурнитѣ маси, но пера, които сѫ еднакво важни за стросжа на държавната сграда, така както сѫ важни сумитѣ, които даваме за жетѣница, пристанище и шосе. Следъ 9 юний за подобрене на чиновническитѣ заплати ние дадохме грамадната сума, която не фигурираше порано въ бюджета, 1.350.000.000 л.; ние дадохме 95.000.000 л. за подобрене пенситѣ на пенсионеритѣ; ние дадохме 250—300 милиона лева за изживнитѣ субития; ние дадохме 50 милиона лева за фонда за сирацитѣ, вдовцитѣ и инвалидитѣ отъ войнитѣ. Сбрана всичко това, прави една сума отъ 1.805.000.000 л., която е разходвана и която ще бѣде разходвана всяка година за най-голѣмата творческа социална цель, която днесъ България може да си постави — да подобри живота на чиновницитѣ. Азъ знамъ, че не е достатъчно подобрена заплатата на чиновницитѣ;

азъ знамъ, че съ 2—3—5 хиляди лева на месецъ не може да се живее и ние чувстваваме това ежедневно на нашия гърбъ, защото много е поскъпнѣлъ у насъ животътъ. Дали животътъ е поскъпнѣлъ съ индексъ, взетъ отъ Дирекцията на статистиката, или съ мировия индексъ, ще споримъ, но спороветъ сж извънредно маловажни и малко допринасятъ за разрешението на този крупенъ въпросъ. И азъ знамъ, и вие знаете, че грозна е сждбата, ужасно страшна е сждбата на държавния чиновникъ, но по-рано бѣше още по-ужасна. И когато се говори за балансиране на държавния бюджетъ и когато излиза този или онзи съ една смѣтка и казва: „А, какво си говорилъ ти, съ 150 милиона лева не излиза смѣтката“, азъ ще му отговоря: ами че тия 1.805.000.000 л. това е единъ стълбъ, който е толкова грамаденъ, че ти пречи да видишъ какво е извършено. Да вземете и да дадете 1.805.000.000 л., да не увеличите данъцитъ почти съ нищо или съ много малко и следъ това да дойдатъ тукъ да ви кажатъ: „Чакайте, тукъ има една богатела, ти не си я съзрѣлъ, ти си ни заблудилъ, ти си говорилъ съ патосъ“ — това може ли да се приказва? И тукъ цитиратъ мои речи, за да изкаратъ, че едва ли има по-глупавъ министъръ, който не знае какво е приказвалъ. Азъ смѣтамъ, че би трѣбвало малко по-широко, по-човѣшки, не казвамъ по-обективно, да се говори тукъ. Трѣбваше да се каже: наистина, бюджетътъ на Турлаковъ бѣше 3 или 4 милиарда лева; наистина, между бюджета на Турлаковъ и бюджета на финансовия министъръ X има само месецъ и половина; наистина, финансовиятъ министъръ X може да е билъ некомпетентъ, но въ всѣки случай има нѣщо извършено отъ него, а именно, че е далъ 1.805.000.000 л. за заплати на чиновникитъ, защото не можеха да живеятъ. Но, г-да, когато говоримъ по събитията, които преживѣхме, и преценяваме финансовитъ ефекти отъ тѣхъ, ние съ цифри не можемъ да фиксираме тия ефекти, защото никой не може да каже какви сж. Ние дадохме на военния министъръ суми, които той трѣбваше да изразходва, защото отечествената отбрана изискваше това, но ние сме дали много повече отъ това, което се знае тукъ, защото бѣше нужно да се охранява България не само отъ атентаторитъ отъ църквата „Св. Недѣля“, не само отъ тая мрежа на разруха, която се бѣше прострѣла въ България, но защото трѣбваше отвреме навреме да се събира повече войска за охрана на държавнитъ граници. А за всичко това сж разходвани милиони. Защо тоя фактъ не се вземе въ съображение, когато се преценява една минала дейностъ, безразлично, подчертавамъ, отъ кого е тя проявена? Защо не се излиза отъ едно широко становище и не се каже: ние не знаемъ по-нещастенъ финансовъ министъръ, по-нещастни управници отъ тия, които имаха злочестината да се разправятъ съ една развилия се стихия, които въ момента, когато се грижеха за балансирането на държавния бюджетъ, мислѣха какъ ще може тази или онази глава на многоглавата хидра въ Москва, на повилѣлия червено-оранжевъ болшеvizмъ да бѣде повалена. Всичко това, г. г. народни представители, е изразено не само въ цифри и пари, но е изразено въ недосябрани данѣци, изразено е въ граждански смутъ, изразено е въ намаляване покупателната способностъ на гражданина, изразено е въ финансова и стопанска стагнация, изразено е въ единъ минусъ на държавния бюджетъ. Всичко това защо се забравя? Азъ не говоря за оправдание. Азъ искамъ да изтъкна известни факти, защото опзи денъ критикувахъ сегашния финансовъ министъръ, какъ не е съкратилъ държавния бюджетъ съ 1 милиардъ лева. На това азъ ще се спра после. Азъ засѣгамъ една епоха, и да помогнатъ небесата тя да не се повтори. Ние всички сме съ надеждата, че нѣма да се повтори, но ако паче чаяние нѣщо стане, още отсега азъ съмъ готовъ да направя едно грамадно шkonto отъ цифритъ, които сегашниятъ финансовъ министъръ е вписалъ въ своя бюджетъ, защото чувствавамъ и зная какво значи да чакашъ отъ държавнитъ бирници да ти внесатъ накрая на месеца 100 или 200 милиона лева прѣки данѣци и да получавашъ постоянно телеграми, че тукъ или тамъ разбойникъ е нападналъ и е взелъ 100 или 200 хиляди лева, че тукъ или тамъ мрежа отъ смутители на реда сж осуетили събирането на прѣжитъ данѣци. Г. г. народни представители! Има партизанство, има субективизмъ, но има и държавна идея, има и обективностъ, има и човѣшка и политическа честъ, и когато се анализира дейността презъ известенъ периодъ, безразлично дали е на Молловъ или на Тодоровъ, трѣбва да се има предъ видъ, че преди да бѣдемъ стрѣвни партизани, ние сме синове на една страна, която има нещастieto да преживѣе най-страшнитъ бури и сътрѣ-

сения, откакъ се е създала политическата история на нашата малка държава.

Азъ бѣхъ поелъ, така да се каже, ангажментъ предъ себе си да не говоря много и затуй нѣма да говоря много. Но азъ много съжалявамъ, че една дѣлнична, обикновена интрига тукъ — то затъ е въ натурата, въ природата на дѣлния парламентаренъ животъ, даже и г. министъръ-председателятъ изказа това съжаление вчера — погѣкога така развива нашия слухъ, така ни наострюва, едва ли не взаимно да се изядемъ: „Вижъ, голѣмъ политически козъ има тукъ и ще видите какъ едва ли не фигурата на политическа България ще се измѣни“. Азъ съжалявамъ, че често пати по такива нищожни и тъмни въпроси ние много обичаме да говоримъ и сме действително най-красноречивитъ ритори, отъ Демостена по-голѣми, по-когато бѣха приети тукъ конвенциитъ, голѣмитъ конвенции, които регулираха нашитъ отношения съ чуждитъ портъри на ценни книжа отъ българскитъ държавни заемни и които уреждаха нашитъ отношения съ другитъ държави — наречете ги шастливци въ войната, азъ не мога да ги нарека победители — нито единъ отъ опозицията, дори нито единъ депутатъ не взема думата по тѣхъ. А тия конвенции бѣха теми голѣми, тѣ бѣха основа за единъ обширни принципиални дебати. Тогава трѣбваше да се прояви дѣлниятъ талантъ на този, който знае да говори, и особено на този, който знае да мисли и да обща родилата. Азъ желяехъ да бѣда бламиранъ, макаръ че не бѣхъ министъръ, и да ми се каже: ти, въ този моментъ, когато сж отстоявани върховнитъ интереси на страната, не си достатъчно разбиралъ или на довърне си подписвалъ. Азъ желяехъ да чуя най-острата, най-отровна критика по тая деятелностъ въ най-сублимитъ моменты на нашето управление. Ние знаемъ, и тѣзи, които ржководѣха и взеха живо участие при сключването на тѣзи конвенции, знаятъ колко много борба, колко много упоритостъ, колко много конфликти, колко много съмнения и колко много безсънни нощи сж стрували тѣзи конвенции, които тукъ се прочетоха като нѣкой овѣхтѣлъ библейски канонъ, и никой не пожела да чуе, що тамъ стои и какъ се дисконтира грамадна частъ отъ държавния бюджетъ съ тѣзи конвенции, които се гласуваха безъ всѣкакъвъ интересъ отъ Парламента.

Г. г. народни представители! Говори се, че сме давали подарѣци на тая или оная държава. Азъ бихъ желалъ тая дума подарѣци да не бѣде въ кавички при дебатитъ по единъ голѣмъ въпросъ, какъвто е държавниятъ бюджетъ. Азъ желяехъ, тогава, когато тѣзи конвенции бѣха сложени тукъ за приемане, да видя, наистина, има ли нѣкой да вѣрва, че Фаденхетъ е въ състояние да даде подарѣкъ на Югославия, че X или Y, които заематъ отговоренъ постъ, сж въ състояние да се подхлъзнатъ или да сж били недостатъчно корави да отстояватъ интереситъ на България, когато тѣ сж давали хиляди доказателства, че сж отстоявали интереситъ на България въ най-трагичнитъ моменты на нейната бурна история. Съ две думи само ще мина този въпросъ. Всичко, каквото е могло да се направи не отъ мене, който не претендирамъ за патентъ въ това отношение, и бихъ казалъ даже не отъ кабинета Цанковъ, но отъ солидарнитъ усилия на всички тия люде, които крепѣха предшествувашия кабинетъ и които сега крепятъ настоящия кабинетъ, се направи; честни усилия, последни усилия отъ наша страна бѣха направени. (Ржкоплѣскания отъ сговориститъ) Но, г. г. народни представители, безспорно е, че това въ резултатъ свърши съ една доста голѣма цифра въ държавния бюджетъ и заради това той автоматически пораста. Не бѣхъ въ състояние азъ, нѣма да бѣде въ състояние безспорно и сегашниятъ финансовъ министъръ, нѣма да бѣде въ състояние и Парламентътъ да намали съ нѣщо тая цифра, освенъ ако нови благоприятни обстоятелства дойдатъ и повдигнатъ стойността на българската монета, освенъ ако — и азъ смѣя да го кажа, защото сега съмъ на малко по-друго мѣсто — освенъ ако следъ солидарнитъ усилия на българското племе не се направи нѣщо, за да се извоюва това, за което говори моятъ уважаемъ учител професоръ Данаиловъ. Настѣпилъ е моментъ, г. г. народни представители, следъ утихването на бурнитъ граждански войни и следъ горе-долу стаилването здраво на България на своитъ собствени нозе, да се каже: не може, не бива, не трѣбва и нѣма защо да искате вие да униожите едно малко племе, което досега направи колосални и върховни усилия, което разле кръвта си по бойнитъ полета, за да се бие за единъ идеалъ, не отъ лакомия за земя, следъ като то даде безчетъ доказателства, че

устоява на тежките клаузи от договорите за мира. Че купоните ли не уредихме, че по-голяма златна фракция ли не плащаме на чуждите портъори на ценни книжа от българските държавни заеми? Г. г. народни представители! Съ една умряла обезценена валута ние плащаме на нашия портъор, този, който е бил първият агитатор за нашите държавни ценни книжа. Ние изсмукваме съ екзекутирането на недоборит и последните остатъци от запасите въ кесията на нашия данъкоплатец, за да платим това, което дължим на чужбина. Сторихме извънредно много, и при последните конвенции, когато те се подписваха, се каза от нас, че това е дума на кавалер, който е казал въ 1919 г., че ще подпише, защото не можеше да каже друго, защото не му позволихте друго да каже. Той ликвидира съ идеалите, съ погрозените, така да се каже идеали и усилия въ форма на пари, по това не значи, че държавният бюджет на нашата скромна страна може да го понесе. Г. министърът на финансите ви каза — и така е затъ, така беше и въ бюджетопоекта, който той заваря — че автоматически този Молдох много расте и ще погълне всички кредити за културни и творчески цели, ще погълне заплатите и на държавните служители, ще погълне и скромното балансиране на държавния бюджет. Това се каза и трябва да се каже. Правителството знае кога трябва да го направи и то знае че по този въпрос различие между нас не може да съществува и аз съм длъжен да отбележа това. (Ръкоплъскане от сговорестите)

Г. г. народни представители! Когато се говори за криволюбие — хайде да не се зловиди на някого — не за идеално балансиране на държавния бюджет, трябва да се има едно нещо предъ видъ, че въ редицата на тези мъроприятни, които ние одобрихте или които, като резултат на ваши инициативи, ние внесохме за узаконяване, се сложи — и аз съм особено доволен да видя, че моят заместник го възприема — се сложи единъ новъ здравъ принципъ: разредяването на нашия държавен персоналъ, премахването на тази градама от бюджетни консоматори. Ако можехме за две години да махнемъ 2.200 чиновници отъ Финансовото министерство, отъ едно министерство, въ което може да се каже, че се работи — безъ да искамъ да кажа че въ другите министерства не се работи — защото въ Финансовото министерство работата трябва да бъде горе-долу ажуръ, защото то е всъкога въ контактъ съ публиката, тъй както касиерите въ някоя банка; ако можехме миналата година да махнемъ 7200 чиновника отъ всички министерства, това показва, че числото на държавните чиновници, което е около 85 или 87 хиляди души, може спокойно да бъде намалено, защото нито територията на България е по-голяма, нито богатството ѝ е по-голямо, нито работата е усложнена, нито силите податни на народа сж повисени. Трябва да пожелаемъ онзи членъ, който е вписанъ въ бюджетопоекта и съ който се дава право на министъра на финансите да прави съкращения, да се осъществи отъ г. министъра, колкото е възможно по-скоро, безъ да се стрѣска отъ партийно-политически домогвания, безъ да иска да задоволи всички лумпенъ пролетарски и чисто пролетарски домогвания отъ тази или онази партийна срѣда. Азъ знамъ, че отъ държавните задачи, голѣми или малки, които има да се осъществятъ, една отъ най-трудните е да се съкрати персоналетъ. Трябва съ маса предразсѣдци, трябва съ маса условия, трябва съ маса наследени обичаи, трябва съ състоянието на нашия политически животъ въ известни отношения да се ликвидира. И финансовият министъръ е добре направилъ като е казалъ: „Оставете всѣка надежда, ние които смѣтате, че нѣкои врати на държавната трапеза ще се отворятъ за нови припѣлци“. Безспорно е, това открива голѣми стопански и културенъ въпросъ: какво ще правимъ съ нашата подраставаща генерация, къде ще плазира тя своите усилия, каква насока на нейното образование трябва да се даде. Но и този въпросъ, г. г. народни представители, е вече принципиално отъ васъ разрешенъ. Миналата година ние вложихте въ държавния бюджетъ една сума повече отъ 40 милиона лева за откриване на професионални училища. Ние виждаме, че въ новия бюджетопоектъ тази сума стои и се уголѣмява и азъ смѣтамъ, че ще бъде щастливъ, когато много отъ тия, които протѣгатъ рѣце къмъ закритите държавни служби, ще съзнаятъ, че забиването по-дълбоко на плуга, че сортирането по-умѣло на семето, че въртенето на чука на тежяха на своя еснафлика баща и много по-културна и творческа работа, отколкото съетните усилия да получатъ рекомандацията на този или онзи депутатъ, на този или онзи министъръ за някоя държавна служба.

Г. г. народни представители! Значи, отчасти не, ами въ значителна степен, стегнатъ, уравновесенъ бюджетъ — министърът на финансите ви дава и новия бюджетъ въ такава форма или даже въ по-стегната форма, за което го поздравявамъ най-искрено, най-сърдечно; значи, закрѣпена пара — голѣма частъ отъ речъта на г. Молдовъ беше изслушана съ голѣмо удоволствие отъ васъ и отъ мене лично, когато той говорѣше, че това, което е заварилъ, съ всички усилия ще го крепи като зеницата на око, защото това дѣло преди всичко е дѣло на обикновените членове на Парламента; значи, реформиране на данъчна система — кой не знае това голѣмо дѣло, въ което вземаха участие и г. Буровъ, и г. Лягчевъ, даже и по-младшите, като г. Семерджиевъ; значи, подобрение на чиновническата сѣдба и изяснени отношения съ тези, които излѣзоха съ щастливъ заръ отъ свѣтовната борба, наречени победители, изяснени парични отношения съ нашите кредитори — всичко това е въ общи черти извършеното дѣло, макаръ и недостатъчно очертано. За васъ нѣма защо то да се очертава детайлно. Ние сте строителите на това дѣло и, следователно, може да е малко рисковано и смѣло отъ моя страна да ви го припомнямъ. Туй е то, съ 5—6 едри шрихи очертано, дѣлото, което въ тая разлюляна, въ тая тревожна епоха, когато сѣдбата на нацията играеше à va banc, можеше да се извърши отъ всички.

Г-да! Азъ не казвамъ, че това е епоха, азъ не казвамъ, че това е нова ера, азъ не казвамъ, че сме премѣстили планините, азъ не твърдя, че това е дѣло на гени; това е единъ обикновенъ изгълненъ граждански дългъ отъ всички насъ и отъ всички васъ.

Нека пожелаемъ на новия финансовъ министъръ, който, изглежда по всичко, има по-енергична и твърда ръка отъ мене — азъ съмъ малко компромисенъ, увличамъ се по-нѣкога, фантастъ съмъ и може-би туй беше една отъ моните грѣшки въ управлението ми, често пати кредити отъ 8—10 милиона лева, напр. за Операта съмъ ги разрешавалъ лесно, това го казвамъ въ парантезъ — нека пожелаемъ на новия финансовъ министъръ, който при една съвършено закрѣпена страна идва да доурежда държавните финанси, да бъде по-щастливъ и може-би единствениятъ щастливъ финансовъ министъръ въ тия страшни дефицити, въ които се дави днесъ и Франция, и Германия, и цяла Европа, въ тая чудовишна ликвидационна епоха, когато се балансира съ милиарди и се смѣта, че това сж стотинки; нека пожелаемъ той да се яви не само съ единъ истински балансиранъ бюджетъ, цифрите на който да покрийтъ, ако това е възможно, и ликвидационни цифри, и кредити по нашите нещастни войни, но изобщо да бъде съ една по-щастлива сѣдба отъ тая, която имаме ние.

Азъ смѣтамъ, г-да, че нѣма да бъде съвършено пълнетъ, ако не кажа още две думи по единъ много деликатенъ въпросъ, по който азъ не искамъ ни най-малко да спѣвамъ усилията на правителството въ тая посока — по въпроса за заемъ.

Насъ ни обвиняватъ нѣкои, които не сж добре проучили това, което е свършено, че сме дали малко повече кредитъ за строежъ. Имахме и, понеже смѣтахме, че работите ще вървятъ все така благоприятно, дадохме нѣщо повече. Сега смѣтамъ, че частъ отъ това, което е застроено и което трябва да се продължи, новиятъ финансовъ министъръ ще може да го продължи съ единъ кредитъ отъ вънъ, съ какъвто обикновено се вършатъ и се осъществяватъ тия държавни инициативи. И ние не можемъ да разберемъ — азъ сега мога да бъда по-ясенъ и категориченъ, азъ тоя езикъ съмъ държалъ и предъ чужденци въ качеството ми на официално лице — ние не можемъ да разберемъ, защо България да не заслужава единъ заемъ, било подъ формата на подпомагане бѣжанците, било подъ формата на единъ заемъ на Народната банка, било подъ формата на единъ държавенъ заемъ. Ние не можемъ да разберемъ, защо на България да не се даде такъвъ единъ заемъ. Остана ли единъ единственъ алгачментъ неликвидиранъ; остана ли единъ единственъ въпросъ между насъ и тяхъ, политически, финансовъ или стопански, честно и кавалерски неразрешенъ; остана ли единъ единственъ платежъ, който да не бъде навреме, на падежа ликвидиранъ съ голѣми икономии? — Военниятъ министъръ знае, какъ кредитите, които трябва да се даватъ на него за важни държавни цели, се отлагаха, защото други платежи трябва да се ликвидиратъ. Най-после, тази държава, която въ основите си беше раздру-

сана не вследствие на разбурните страсти, на разбунената душа на народа, но вследствие оная дългогодишна отровна агитация, резонанс на нещастните войни, не внесе ли елемент на мир, не послужи ли тя на големата кауза на Европа, че не стана мост на червените идеи между Москва и Ориента? Искам да кажа, че вие всички създадохте предпоставките за една такава голема извъндржавна кредитна операция: криво-лѣво свързан бюджет, закрепена валута, закрепена страна, преди всичко, изяснени отношения. И ние бихме стиснали сърдечно и искрено раздрусали ръката на всеки от нашите министри въ кабинета, ако видимъ въ близко или далечно време, че това, което е започнато, като емблема на културния развой на България — Университетът, ако обичате, и театърът, Агрономически факултетът, за който толкова много сме ругали — всички тия държавни сгради стигнат до своя завършек, защото, г-да, най-после, епоха е това, която по инстинкт, по разум, по съзнание и по настрояние се очертава. Пилѣхме доста много сръдства за голѣми национални идеали, дадохме ги, кръвта на нацията се излѣ по разни сектори на фронта съ единъ безпримѣренъ въ човѣшката история идеализъм, защото искахме да извоюваме свобода, искахме да извоюваме човѣшко съществуване на своя народъ. Къде другаде има робство — нека се посочи — освенъ на Балканитѣ? Изгарчихме това, което бѣше икономитѣ на цѣлата нация за 40 години, заборчлѣхме, Монбланъ не, но планини отъ дългове имаме, защото се смѣта, че още трѣбва да платимъ; макаръ че имаме територии вземени, жертви дадени, дефицити стопански колосални, още трѣбва да платимъ! Азъ смѣтамъ, че е настъпила една епоха на строителство и на създаване нови ценности, на възстаповяване на похабеното, но ако министърътъ на финанситѣ ни казва, че трѣбва да спремъ, ние ще спремъ. И той самъ знае, както и ние знаемъ, че ще спремъ за единъ какъ интервалъ, дотогава, докогато трѣбва да се пазятъ по-големата ценностъ на нацията, мащабътъ на всички наши смѣтки — валутата. И нека въ тоя, колкото е възможитъ по-къс интервалъ, да дойде отвънъ това, на което България има право и на което отдавна е имала право да го получи — държавенъ заемъ.

Азъ нѣма да се спирамъ — казахъ, че повече отъ единъ часъ нѣма да говоря, часътъ е вече 20 — азъ нѣма да се спирамъ на други, така случайно подхвърлени идеи, но недостатъчно мотивирани. Казва се: „Какъ така напр. вие днесъ намалявате износното мито на царевичата, а утре увеличавате износното мито на този или онзи зърненъ артикулъ? Обмислили ли сте цѣлата тази работа, вземахте ли предъ видъ коя класа ще спечели? Не знаете ли, че спекулантитѣ бѣха закупили тия и тия стоки? Смѣта ли, че населението ще продава хранитѣ си тогава, когато не се очертава една тенденция на повишение? Ами вие по-големъ будалѣкъ отъ този, като министъръ на финанситѣ, не можахте да направите — да намалите вносното мито на захарта, и следъ туй да го увеличите! Не Ви ли съчине умътъ, че щѣше да настъпи дефицитъ отъ това, че нѣмахте да се засѣе цѣлѣно, че ще се внесе чужда захаръ, че туй ще се отрази на валутата и т. н.“ Г. г. народни представители! Бѣше време, когато обсъждахме това и тогава се развиваха бурни, страстни дебати, тогава всеки каза своята тежка или лека дума, всеки допринесе съ своята компетентностъ и, така или иначе, въпросътъ се разреши. Никой не бѣга отъ отговорностъ, но всичко това като се обобщи въ една система, идва се до това положение: болно време, нестабилни стопански валутни отношения, нестабилизирани и несигурни всемирни пазари — една начупена линия, подобно на зигзагъ, на свѣтканица. Ако другъ нѣкой съ по-голема предвидливостъ, съ по-голема перспектива на мисълта, е могълъ да предвиди това, могълъ е да го каже тогава. Но, когато се намаляваха митата на захарта, азъ знаехъ каква буря отъ негодувания бѣше из-

никнала срещу „спекуланти“, „кождери“ и други думи въ кавички. Азъ знаехъ, че тогава преди всичко за България бѣше много по-ценно да се запази вътрешното спокойствие, да се не създаватъ нови възпламенателни, експлозивни материяли и елементи въ народната душа и горедолу да се върви и лѣкатуши ако не по известни голѣми социални, държавни идеи, то, ако обичате, по известни настрояния. И азъ бихъ желалъ да знаехъ къде въ свѣта днесъ се работи съ трайна, стабилна тарифа, било вносна или изпосна? Азъ бихъ искалъ да знаехъ кой е този конвенционаленъ умъ, който е въ положение да каже, дали следъ два-три месеца една по-лоша храна отъ този или онзи чешитъ ще струва толкова и толкова, на този или онзи портъ въ Европа, било Анверсъ, Марсилия или другаде? — Ние нѣмаме една права или една крива линия; ние имаме една начупена линия, една зигзагообразна линия, и вѣрно е, че той, който трѣбва да танцува по ръбоветѣ и по върховетѣ на тия зигзаги, по-късно, безспорно, ще си ступи краката и ще падне долу. — Азъ бихъ желалъ да знаехъ кой е този, който може да осъди този или онзи министъръ, мене или който и да било другъ, че въ този моментъ, когато азъ трѣбваше да се справя съ разрушителнитѣ стихии на ада и същевременно на човѣка, на най-страшния човѣшки умъ, когато имаше такова грамадно ехо въ душата на консоматора, азъ съмъ направилъ една малка или голѣма конесия, та било даже съ 10, 20, 50 милиона лева валутенъ шокъ на Българската народна банка, за да се преживѣе този кризисъ? Г. г. народни представители! И тогава тукъ бѣше това болшинство и азъ, като министъръ, трѣбваше да мълча и отъ близки на правителството вестници бѣхъ обвиняванъ, че съмъ мълчалъ като закланъ, като риба. Азъ бѣхъ критикуванъ, че не съмъ далъ още валута, за да се внесе брашно и жито отъ Америка — макаръ че дадохъ 300.000.000 л., което е едно грамадно перо — и че съ това съмъ станалъ причина деликатнитѣ стомаси на софийци да ядатъ два-три дена хлѣбъ, примѣсенъ съ кукурузъ. Цитирамъ това не за да осъжда този или онзи, но за да изтъкна колко е трагична съдбата на този, който трѣбва да мълчи и да твори, защото по-горе отъ неговитѣ моментни настрояния стоятъ голѣмитѣ, виталнитѣ интереси на нацията, за които всеки трѣбва да понесе голѣми или малки жертви.

Г. г. народни представители! Азъ завършвамъ. Вземете бюджетопроекта, разгледайте го и ще видите, че въ него е кондензирана една корава воля да се направи всичко добро, което е било възможно да се направи; ще видите една сигурна, една смѣла рѣка, която иска да съкрати всичко, което може да се съкрати. Вземете го и го прочетете обективно и ще намѣрите следующето: 2½ милиарда лева за чиновнически заплати, 1 милиардъ и нѣщо репарации, окупации и сервизъ на държавни дългове, 400 милиона лева наемна армия — оставамъ настрана всичко друго. Съберете тѣзи суми и ще видите, че това е повече отъ половината държавенъ бюджетъ. Който е съ по-големъ талантъ, който е съ по-голема перспектива на мисълта, който е, така да се каже, по-коравъ, нека заповѣда на това мѣсто (Сочи министерската маса).

Азъ отъ моя страна, като предшественикъ на днешния министъръ на финанситѣ, казвамъ: повече отъ това не бихъ могълъ да направя, и бихъ желалъ бюджетопроектътъ да се гласува по принципъ. (Продължителни бурни ръжкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателъ: Г-да! Има записанъ още единъ ораторъ — г. Христофоръ Сомовъ — комуто ще бѣде дадена думата утре.

Моля Събранието да приеме за утре сѣщия дневенъ родъ. Който приематъ за утре сѣщия дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 20 ч. 5 м.)

Председателъ: А. Ц. ЦАНКОВЪ

Секретаръ: Г. ТЕРЗИЕВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣление: Д. АНТОНОВЪ

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

	Стр.		Стр.
Отпуски , разрешени на народнитѣ представители: Иванъ Петровъ, Пчо Братановъ, Владимиръ Начевъ, Стефанъ Бояджиевъ, Михо Марковъ, Тодчо Велиновъ, Пани Ивановъ, Иванъ Анге- ловъ, д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ, Димитъръ Мангъ- ровъ, Александъръ Милковски и Петъръ Миновъ	951	ложение на народния представителъ Д. Митовъ) (Съобщение)	951
Предложение за отпускане народна пенсия на за- пасния генералъ Данантъ Николаевъ — (пред-		Законопроектъ за бюджета на държавата за 1926/1927 финансова година (Първо четне — продъл- жение разискванията)	951
		Дневенъ редъ за следующето заседание	970